

KUSTBON

FÖRBINDELSELÄNK
FÖR ESTLANDS
SVENSKAR

NR 4 ÅRGÅNG 46
DECEMBER 1989

God Jul och Gott Nytt År!

Sommaren 1944 gick för många estlandssvenskar och ester i "Juhans" tecken – den tremastade motorskonaren från Arensburg som blev deras räddning. Under sammanlagt nio resor över Östersjön transporterade detta fartyg ca 3300 estlandssvenskar och uppskattningsvis 2500-3000 ester till Sverige undan krig och ockupation." (Se artikel s 4-8.)
Bild: Tre gamla rågöbor i avvaktan på transport med m/s Juhan. Foto L. Lienhard.

Förbindelselänk för Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen

SVENSKA ODLINGENS

VÄNNER

Ansvarig utgivare och tf redaktör:

Thomas Lorentz

Redaktionskommitté:

Tomas Dreijer,

Sven Salin

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned

11342 Stockholm

Tel. 324878

Kustbons & SOV:s postgiro

351311-6

1989 utkommer Kustbon med

fyra nummer

Prenumerationspris 140 kr

Dödsannonser 170 kr

Övrig annonsering:

1/1 775:- 1/2 450:-

1/4 275:- 1/8 170:-

ISSN 0345-6706

ÖPPETTIDER i SOV:s och

KUSTBONS expedition

måndag - torsdag 09.00-14.00

(juli månad stängt)

Produktion:

STURE ROOS REKLAM & TRYCK AB 1989

Innehåll

Finlandssvenskarna och Estlandssvenskarna	2
Rapport från seminarium i Helsingfors den 6-7 september 1989	3
"Den stora evakueringen" för 45 år sedan.....	4
Om sjöfågeljakt på Nargö eller "gå med vitar"	8
Svartman	10
Svårt vara svensk i Stalins Estland	11
En fantastisk upplevelse!	12
Kyrkodagen 1989.....	13
Ormsö kyrka	14
Från hembygdens öar och stränder	15
Kommentar	16
Svar till Arnold Lindgren	16
Fonden för Ormsö kyrka.....	17
Korkisbornas hembygdsträff	18
Resor till Estland och Sverige för föreningarnas medlemmar	19
Angående anmälan till deltagande i Birkas skoljubileum	20
Släktforskning Rickul och Rågöarna.....	20
Upprop.....	22
Familjenytt	23

Edvin Lagman Finlandssvenskarna och estlandssvenskarna

Svenskarna i Finland och Estland har alltid känt sig knutna till varandra, och mellan de två folkgrupperna har härskat samhörighet och vänskap. När det gällt utbyte, kulturellt och kanske även ekonomiskt, har väl finlandssvenskarna som den större och bättre bemedlade gruppen i första hand varit den givande. Vi har alltid haft känslan att gåvorna lämnats med varm hand.

Ser vi bakåt i tiden, finner vi, att t.ex. – och främst – ett antal finlandssvenska präster har tjänstgjort i de estlandssvenska församlingarna. Under Estlands självständighetstid leddes Birkas folkhögskola under ett flertal år av en finlandssvensk agronom. Ett stort antal estlandssvenska lärare utbildades under mellankrigstiden vid Nykarleby seminarium, i våra skolor kom finlandssvenska läroböcker till användning, en av våra gymnasielärare hade fått sin utbildning vid Åbo akademi osv.

Den estlandssvenska folkgruppen är nu nästan utplånad. Jag säger nästan, för alla är inte borta. Det finns ett litet antal svensktalande kvar, därjämte ett större antal ättlingar till estlandssvenskar, numera estnisktalande men med ett stort intresse för estlandssvenskheten. Och bland oss f.d. estlandssvenskar som nu bor i Sverige lever känslan för de gamla bygderna och deras språk och kultur ett intensivt medvetet liv. Estlandssvenskheten är alltså inte död.

Detta manifesterades utomordentligt tydligt, när Svenska Folkskolans Vänner i Finland arrangerade ett seminarium om estlandssvenskheten i början av sistlidna september. På annat ställe i detta nummer av Kustbon redogör Svenska Odlingens Vänners sekreterare för förhandlingarna och de frågor som togs upp. Det är symptomatiskt, att det var en finlandssvensk sammanslutning, som initierade och bjöd på dessa föreläsnings- och diskussions-sammankomster. Än en gång fick vi erfara, hur nära förbundna med varandra våra folkgrupper är, trots att estlandssvenskarnas historia väl har ansetts vara all.

Estlandssvenskarnas historia är dock inte all. Det finns mycket att göra för utforskningen av det förgångna av språk och kultur, och givande studie-

uppgifter finns även i fråga om de kvarvarande fåtaliga estlandssvenskarna, deras nuvarande språk, tankevärld, levnadsförhållanden m.m. Där har finlandssvenska forskare redan för ett flertal år sedan begynt ett betydelsefullt arbete, varav intressanta och gripande detaljer redovisades på seminariet i Helsingfors.

Men inte nog med arbetet på detta plan. Rent praktiskt och ekonomiskt planeras och görs stora insatser av finlandssvenskarna; insatser av rent praktiskt art vid restaureringen av de gamla estlandssvenska kyrkorna är det man just för ögonblicket främst observerar. Men i det stora projekt som har skisserats ingår naturligtvis ännu mycket mera, med en vidare syftning: svenska bibliotek, vistelse i finlandssvenska familjer för estnisktalande barn till svenskar eller svenskättlingar. En ung man har nu vistats i Kronoby i syfte att lära sig svenska. Detta som ett exempel. Naturligtvis gör vi i Sverige vad vi kan – och mycken uppskattning har kommit oss till del från de gamla hemorterna – och det är ju en självklarhet att vi ställer oss till förfogande så långt det går, men finlandssvenskarnas initiativ och möjligheter är värda särskild beundran och tacksamhet, även från vår sida här i Sverige.

Faktiskt är det så, att detta intresse för estlandssvenskheten och arbetet på att återskapa någon form av svenskbygd även har ett praktiskt syfte, manifesterat i verksamhet och uttalanden av dem som nu bor därborta och som på det lokala planet kan organisera framtiden, i varje fall inom vissa ramar. Det gäller öppning mot Sverige, mot Norden, inhämtande av praktiska erfarenheter på alla områden, kontakt med kultur och bildning. Sverige studeras som eventuell förebild för ekonomi, jordbruk, förvaltning. Birkas – Nuckö har fått en svensk vänort, Åtvidaberg, som i höst hade besök av kommunstyrelsens ordförande. Framtida kontakter byggs upp genom undervisning i svenska – fr.o.m. i höst har hela Birkas skola, klasserna 1–9, två timmar svenska i veckan, lärarna har möjlighet att lära sig svenska på särskilda kurser och för allmänheten ordnas likaså svenskundervisning. Nästa höst, den 1 septem-

ber, öppnas i den då restaurerade herrgårdsbyggnaden som en gång inhyste Birkas folkhögskola ett nordiskt inriktat gymnasium, i första hand med svenska, som mottar ca 25 elever från hela Estland. En internatsbyggnad uppförs i anslutning härtill. Den kommer att tjänstgöra som turisthotell på

somrarna. Och ytterligare hoppingivande framtidsytande verksamheter planeras. Estlands svenskbygd vaknar igen, om än inte i den äldriga form vi minns. Men det kommer att finnas en väg tillbaka "till hemmets grind" för oss alla på något sätt. En av de våra har redan tillträtt som lärare i svenska

på Birkas. Och andra kommer säkert också att hjälpa till. Och sandstränderna väntar varje sommar.

Finlandssvenskarna följer aktivt utvecklingen. Deras hjälp är ovärderlig ur alla synpunkter.

Elin Ahlberg-Storholm

Rapport från seminarium i Helsingfors den 6–7 september 1989

Tema: Estlandssvenskheten i går – i dag – i morgon

Under ovanstående tema stod Svenska Folkskolans Vänner (Sv.F.V.) i Finland som värd för två oerhört innehållsrika och engagerande seminariedagar i vilka deltog ett femtital personer, varav nio kom från Samfundet för Estlandssvensk Kultur (SESK) i Estland. Sveriges representanter från SOV och SONG var Edvin och Svante Lagman, Agnes Callenmark och Elin Ahlberg. Övriga mötesdeltagare var finlandssvenskar. Genom Svenska Folkskolans Väners kanslichef, Christoffer Grönholms utomordentligt inspirerande programledarskap kom alla frågor om estlandssvenskheten som togs upp och belystes att bli oerhört viktiga och mynna ut i flera konkreta ställningstaganden. Seminariet präglades av en mycket förtätad atmosfär.

Hälsningsord gavs av de båda ordförändarna, Carl Jacob Gardberg från Sv.F.V. och Ain Sarv från SESK. Thomas Henriksson från Sveriges Ambasad deltog även i hälsningsanförandet. De finska delegaterna för övrigt representerade skolstyrelse, universitet, Finlands Folkting, studieförbund, församlingsförbund, Riksföreningen Sverige-kontakt med flera kulturella och ideella föreningar. Nämnas kan Lojosamfundet, grundat 1909, bestående av olika nämnder som ortnamns- kulturvårds- och biblioteksnämnden och vidare TUGLAS, ett kultursällskap som vill verka som "brobyggare" mellan länderna vid Östersjöns strand vad beträffar musik-konstlitteratur.

Om estlandssvenskheten **igår** redogjorde olderman, arkitekt Ervin Johan Sedman och professor Helmut Piirimäe från Dorpat Universitet, båda representerande SESK och vidare Edvin Lagman från SOV. Alla tre föreläsarna belyste utifrån olika håll svenskheten i fråga om liv och leverna alltifrån de första svenskbygdernas omnämnande i form av Ösel och Dagö från senare

delen av 1200-talet till öarna och stranden mellan Baltischport och Hapsal från början av 1300-talet. Olika makt-havare har under 700 år präglat den svenska bosättningen men aldrig någonsin lyckats ta ifrån svenskarna deras ursprung. Detta märks bl.a i bevarande av språket och dialekterna. År 1650 upprättades i Nuckö den första svenska skolan, som följaktligen firar 340-års jubileum 1990. Kulturen blomnade under tiden mellan kriget, Estlandssvenskarnas huvudstad blev Hapsal. Edvin Lagman hade sina personliga tankar om varför svenskheten bevarats under så lång tid i ett område med många stormar utifrån. Han säger: "En jord och ett liv som man måste kämpa för blir speciellt viktigt." Från detta tvingades de flesta bort. Vilka stannade? På den frågan svarade Sedman: 500 estlandssvenskar finns kvar idag och ytterligare 500 finns med rötter i estlandssvenskheten. Flera var mobiliserade män, som återvände hem.

Fil.lic. Anne-Marie Häggman gav en livfull och mycket känslös bild av hur en genuin estlandssvensk kvinna, en av de fyra svenskar som bor på Ormsö **idag**, Maria Murman, upplever sin värld.

En god lägesbeskrivning av svenskundervisningen i dagens Estland presenterades av svensklärare Angelika Järvi från Tallinns språkskola, där hon undervisar 36 timmar/vecka. Från att 1968 ha startat med 20-talet elever har man i år totalt 140 elever enbart i Tallinns språkskola, där grundkursen är 3-årig och målet är att efter studier i Tallinn elever ska kunna bedriva fortsatta studier i Svenska i Dorpat. Inom svenskundervisningen redovisas ett oerhört stort intresse, som i dagens läge är svårt att tillgodose på grund av brist på allting, lärare, lokaler, all sorts undervisningsmaterial.

Fil.dr. Gunvor Flodell från Svenska Institutet redogjorde detaljerat för vad man kan önska för svenskundervisningen i Estland. Målet är inom skolsystemet att kunna öka undervisningen i svenska på grundskole- gymnasie- och högskolenivå, och vidare frivillig vuxenutbildning, yrkesutbildning för tolkar, turism, bibliotekarier. Svenskläraryrket är stort. Man efterlyser bl.a. reselektorer och lärarfortbildning i Sverige och Finland. För att olika delmål skall kunna uppfyllas behövs någon sponsorerinstitution och framför allt yttre förutsättningar i form av att den öppna situationen består. Estland hoppas officiellt bli inlemmat i det nordiska kultursamarbetet. Förutom i Tallinn bedrivs svenskundervisning i Dorpat, Hapsal, Nuckö och periodvisa kortkurser på Dagö, Ösel, Ormsö och Runö.

Estlandssvenskheten vill leva

eller som en dagens Ormsöbo, skogssingeniören Ants Varblane säger: "För att förstå Ormsö och dess svenskhet måste jag även lära mig språket." Varblanes redogörelse för upprustningsarbetet med Ormsö kyrka hölls dock på estniska och var ett av två föredrag som måste tolkas. Redogörelsen omfattade en kort historik om kyrkan och hur restaureringsarbetet har fortskridit. Efter många omprövningar på högsta nivå har regeringen utlovat att finansiera alla arbeten med själva kyrkkroppen.

Vid arbeten i koret, byggt på 1300-talet, har hittats spår från en tidigare träkyrka, troligen från 1200-talet. Även ett tornfundament har spårats. Hösten 1989 står kyrkan i stort sett redo att förses med en inredning som ännu saknas.

Ormsö Kyrkofond, bildad i Sverige i januari 1989, samlar in pengar för att kunna inköpa det mesta av kyrkoinventarierna, som behövs för att kyrkan

skall bli den helgedom den en gång var. En återinvigning skall kunna äga rum den 29 juli 1990.

Även i Finland är man engagerad i återupprustningen av Ormsö kyrka. I Kyrkpressen skrevs om kronobybornas resa till Estland och Ormsö kyrka. Det blev känt att kyrkan behövde resurser. Närvarande representant från Kronoby, där man tidigare haft som objekt en ny predikstol till Ormsö kyrka, förmålde nu att man ville hjälpa till med en kyrkogel i stället, eftersom Ormsö Kyrkofond redan detaljplanerat för en predikstol. Som ett ytterligare bevis för Finlands stora vilja till att hjälpa Estlands svenskar bildades under seminariets gång föreningen "Estlandsvännerna" med målsättning att vidareutveckla kontaktverksamheten i olika former och att vara ett redskap för spontan medborgaraktivitet bland finlandssvenskarna till förmån för estlandssvenskheten.

För ett kulturcentrum på Nuckö, inbärande museum, arkiv, skola och bibliotek redogjorde SESK:s vice ordförande Mairo Limbak. Övriga ämnen, som behandlades var de estlandssvenska dräkterna, där Ingeborg Andersen

(gm ombud) gav en rik beskrivning av dessa och textilkontnären Barbro Gardberg förgyllde bilden av folkdräkterna med exempel ur sin rika bandvävssamling. Ain Sarv kompletterade folkdräkternas historia genom diabilder. Dessutom svarade Sarv för gammal estlandssvensk musik tillsammans med Svante Lagman.

Forskare Evi Juhkam redogjorde för det svenska språket i Estland och Ukraina, och om den materiella kulturen i Estland och Sovjetunionen föreläste Piret Öunapuu.

Att Estland är i behov av materiell hjälp för restaurering av gamla, förfallna byggnader, däribland Ormsö kyrka och herrgården i Nuckö, där ett estlandssvenskt kulturcentrum börjat upprättas, betonas även av Ain Sarv. Han säger vidare att den estlandssvenska kulturen behöver föreningar som Svenska Odlingens Vänner, Estlandsvännerna och andra former för konkret verksamhet.

En överenskommelse, som grundar sig på en strävan till ömsesidigt samarbete föreningarna emellan tecknades den 27 januari 1989 mellan Svenska Odlingen Vänner – Svenska Odlingens Nya Generation - Samfundet för Est-

landssvensk Kultur. Denna överenskommelse innebär:

1. Skydd och restaurering av estlandssvenska byggnader.
2. Materialinsamling till föreningarnas arkiv och muséer samt komplettering av föreningarnas bibliotek.
3. Åtgärder för skapande av ett estlandssvenskt kulturcentrum i Estland.
4. Undervisning för föreningarnas medlemmar i svenska och estniska språken.
5. Utveckling av undervisning i historisk hemslöjd.
6. Kyrkogårdarnas iordningställande och vård av gravplatser.
7. Researrangemang och valutfritt utbyte för föreningarnas medlemmar vid resor mellan Sverige och Estland.

Avslutningsvis konstaterar Ain Sarv: Genom att bevara svenskheten i Estland bygger vi en bro till Norden. Men någon direkt statlig hjälp ges inte utan praktiska problem uppstår hela tiden. Detta seminarium har lett ännu en bit framåt i samförstånd och samverkan. Bron har fått mycket starkare fundament. Estlandssvenskheten lever och vill leva.

Elmar Nyman

”Den stora evakueringen” för 45 år sedan

Sommaren 1944 gick för många estlandssvenskar och ester i "Juhans" tecken – den tremastade motorskonaren från Arensburg som blev deras räddning. Under sammanlagt nio resor över Östersjön transporterade detta fartyg ca 3300 estlandssvenskar och uppskattningsvis 2500–3000 ester till Sverige undan krig och ockupation. "Den stora evakueringen" – den samtida benämningen på denna operation – innebar, att nu även de som inte tidigare kunnat fly, f.a. åldringar, kvinnor och barn, på legal väg kunde förena sig med anförvanter och vänner i Sverige.

Hur kom det sig att tyskarna som ännu under våren 1944 kategoriskt motsatt sig en överflyttning av estlandssvenskarna nu sanktionerade en sådan? Deras argument mot en utflyttning hade bl.a varit att estlandssvenskarnas önskan att flytta till Sverige främst var betingad av fruktan för ett nytt bolsjevikiskt skräckvälde – en helt obefogad rädsla då ju den tyska krigsmakten skulle skydda Europas folk mot kommunismen! Tyskarna menade också att estlandssvenskarna behövdes inom produktionsapparaten. Dessutom skulle en

evakuering under pågående krig framkalla oro bland Estlands övriga befolkning.

Dessa och andra tyska motargument framfördes med emfas. Det är då förstående att ledningen för Kommitén för estlandssvenskarna i Stockholm häpnade när den tyske sonderföhrern Dr Ludwig Lienhard i början av sommaren förklarade att tyskarna nu var villiga att ge utresetillstånd för kvarvarande estlandssvenskar. Han hade redan undersökt möjligheterna att i Estland få hyra transportfartyg – den tyska marinledningen motsatte sig frakt på utländska kölar. Lienhard meddelade också att på order av tyska centrala instanser överflyttningen inte fick betraktas som en kollektiv utresa. Den skulle få formen av individuella resor som företogs inom ramen för "kleiner Grenzverkehr" (lokal gränstrafik?). För sådan gränspassering ansåg sig östministeriet i Berlin i samråd med de tyska myndigheterna i Reval kunna ge tillstånd. Det stod givetvis klart för den svenska samtalpartnern att någon eller några högst upp i den nazistiska hierarkin stod bakom detta erbjudande. Det var inte

en felaktig gissning att en av dessa var Himmler själv.

Vilka argument angav tyskarna i rådande situation för beviljandet av utresetillstånd? Det råder ingen tvekan om att deras attitydförändring kom efter den av Dr Lienhard initierade folkräkningen under våren 1944. De statliga siffrorna visade att svenskbygden numera saknade arbetsdugligt folk, att vissa orter var så gott som övergivna. De kvarvarande saknade resurser att leverera fastställda normer livsmedel till staten. Lärarna och de flesta estlandssvenska förtroendemännen hade flytt. Fick någon tillstånd att fiska försvann han genast till Sverige, konstaterade tyskarna. Fram till våren 1944 hade ca 2100 estlandssvenskar flytt, mest unga människor, bara i maj inte mindre än 316 personer.

De tyska rapportörerna drog slutsatsen att estlandssvenskarna numera förlorat all betydelse för den tyska krigsmakten, och någon framtid som nationell minoritet hade denna restbefolkning inte heller. Genom sin fanflykt hade de estlandssvenska männen visat sig representera en mindervärdig män-

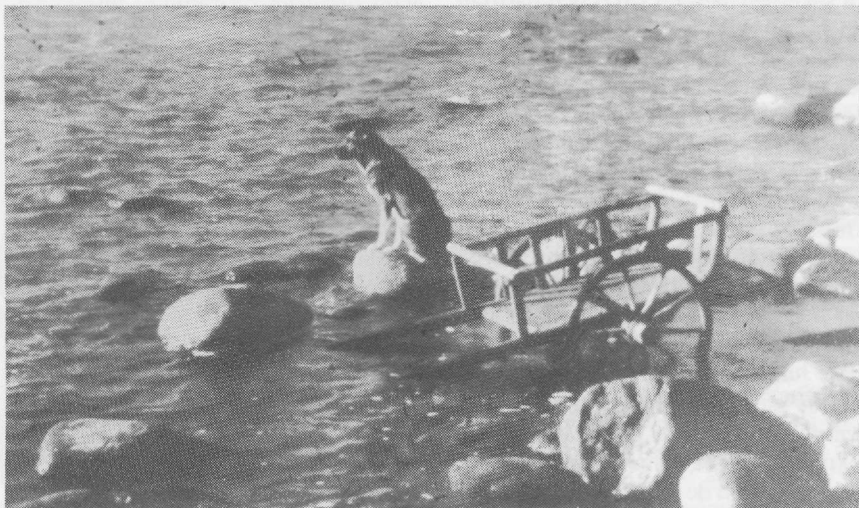
niskoras. De ville inte delta i uppbyggnaden av det nya Europa, de hade skändligen övergett sina gamla. Och ur propagandasynpunkt utgjorde estlandssvenskarna en ren belastning för tyskarna. Alltså: iväg med den resterande värdelösa skaran så att deras gårdar så snart som möjligt kunde befolkas med arbetsdugliga människor från det inre av Estland!

Tyskarna hade också rent egoistiska bevekelsegrunder när de nu tillät en "individuell" evakuering av de kvarvarande estlandssvenskarna. Ett fortsatt nej skulle ha inneburit en fortsatt illegal flykt. Denna kunde endast förhindras genom att fler gränsvakter sattes in och till det saknades i rådande läge resurser. En legal evakuering gav också den tyska säkerhetstjänsten möjligheter att smuggla in sitt folk till Sverige. Man hoppades givetvis också vinna goodwill genom att gå svenskarna tillmötes.

Det finns i detta sammanhang ingen anledning att närmare redogöra för den

En ormsöbonde ser från m/s Juhans däck hur hemön försvinner bortom horisonten. Foto L. Lienhard.

Hunden bredvid transportkärran på Runö strand skådar ut mot det försvinnande transportfartyget "Juhan". Endast två familjer (sammanlagt 6 personer) stannade kvar på Runö. Foto L. Lienhard.

organisation som upprättades i Estland för att Juhan-transporterna skulle kunna komma till stånd. I princip krävdes tre skilda procedurer: 1) att enligt vissa utarbetade riktlinjer fastställa vem som var estlandssvensk, 2) att inrätta en administrativ apparat för själva evakueringen, 3) att utarbeta regler för överlåtandet av estlandssvenskarnas jordbruk eller annan egendom.

Som många av denna tidskrifts läsare säkert vet, kom den av tyskarna återupplivade kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner i Estland att spela en central roll vid behandlingen av nationalitetsfrågan. Den som under selektionsprocessen befanns vara av svensk härstamning tilldelades SOV:s medlemskort. Detta kom att bli ett viktigt resedokument för de evakuerade.

Sammanställandet av personlistorna inför utresan utgjorde ett viktigt moment i förberedelsearbetet. Det utfördes i allmänhet av "orstkommitteer" i kommunerna. Dessutom måste resenärerna fylla i ett omfattande ansökningsformulär avfattat både på tyska och svenska. Förutom personuppgifter krävdes redogörelse för äganderättsförhållanden beträffande jordbruksfastigheter, förmögenhetsdeklaration, redovisning av eventuellt kapital i Sverige etc. De ifyllda formulären samlades hos Estlandschwedische Verbindungsstelle vid generalkommissariatet i Reval. Denna estlandssvenska centralbyrå förestods av Dr Lienhard. Här sammanträdde en granskningskommision bestående av två tyskar från den tyska säkerhetstjänsten, två ester från den estniska motsvarigheten och två estlandssvenskar som arbetade med överflyttningsfrågorna för att ta en preliminär ställning till ansökningarna. Kommissionsledamöterna fick det inte lätt. De som krånglade mest och åstadkom att avresorna med "Juhan" uppsköts var enligt de tyska och svenska representanterna i kommissionen männen från den estnis-

Maria Algren på väg till båten med det lilla hon fick ta med sig. Foto L. Lienhard.

ka säkerhetspolisen. Deras invändningar tycks oftast ha riktat sig mot de egna estniska landsmännen. Det fanns bland dem som nu ville lämna det ockuperade Estland framstående estniska kulturarbetare och politiker.

Efter ytterligare granskning i generalkommisariatet (i realiteten av Dr Lienhard), vandrade papperen till tyska säkerhetstjänsten (SD) och därifrån till passmyndigheten. I bästa fall kunde efter dessa procedurer vederbörande sökande via sin ortskommitté få besked om och när Sverige-resan kunde bli av. Det var nästan alltid Dr Lienhard själv som vid avresan på kajen granskade SOV-kortet och övriga aktuella papper. Trots den effektiva kontrollen lyckades oftast ett antal fripassagerare smyga sig ombord. Resenärerna var som väl var helt ovetande om det intrikata spel som försiggick bakom kulisserna inför varje Juhan-transport.

Det gjordes klart för de estlandssvenska utvandrarerna att de inte kunde räkna med att få tillbaka sin egendom efter kriget om de bytte medborgarskap.

De måste också försäkra att de före avresan överlät sin gård eller arbetsplats "fullt driftsfärdig". Det var t.ex. förbjudet för den som utvandrade att sälja arbetsredskap, maskiner, utsäde etc. Rent formellt var det generalkommisariatet som övertog förvaltningen av estlandssvenskarnas kvarlämnade egendom. Ett s.k. förtroendeskott (treuhandverwaltung) inrättades. Så vitt bekant är hann detta utskott inte trädå i funktion innan det var dags för generalkommisariaten själv och hans många medarbetare att hals överhuvud lämna Estland. (Det kan nämnas att de som lämnat Estland illegalt ansågs ha förlorat sitt medborgarskap och att de följaktligen inte kunde göra anspråk på kvarlämnad egendom. För de estlandssvenskar som rest med de s.k. sjuktransporterna var läget likartat. Deras utresetilstånd gällde endast i 3 år. Den som inte återvände till Estland inom denna tid förlorade automatiskt alla sina tillgodohavanden i Estland.)

Enligt det avtal som slöts mellan Dr Lienhard och Kommittén för estlands-

svenskarna skulle m/s Juhan vid varje ny ankomst till Sverige ha med sig 300 estlandssvenska flyktingar. Fartyget gjorde som nämnts nio resor (med ankomst till Stockholm resp 21/6, 12/7, 18/7, 22/7, 29/7, 7/8, 16/8, 31/8 och 11/9.) En tionde grupp anlände till Stockholm med m/s Triina. Av dem var ca 70 estlandssvenskar och ca 450 ester (de flesta kända kulturpersonligheter).

Det visade sig att bestämmelsen om 300 som högsta passagerarantal per resa inte kunde följas. Vid de flesta av "Juhans" resor var antalet passagerare det dubbla, vid ett tillfälle t.o.m mer än det tredubbla! (Och m/s Triina var avsedd för högst 200 passagerare!) Den våldsamma trängseln ombord och de olidliga hygieniska förhållandena liksom sjösjuka, rädslan för torpedering och minor gjorde dessa överresor till en mardröm för såväl passagerare som befäl och besättning. Härtill kom rent emotionella reaktioner: saknaden efter allt man lämnat, vänner, grannar, oro för hur kreatur och husdjur skulle hanteras av de nya arrendatorerna, samvetskval för att man inte väntat på dem

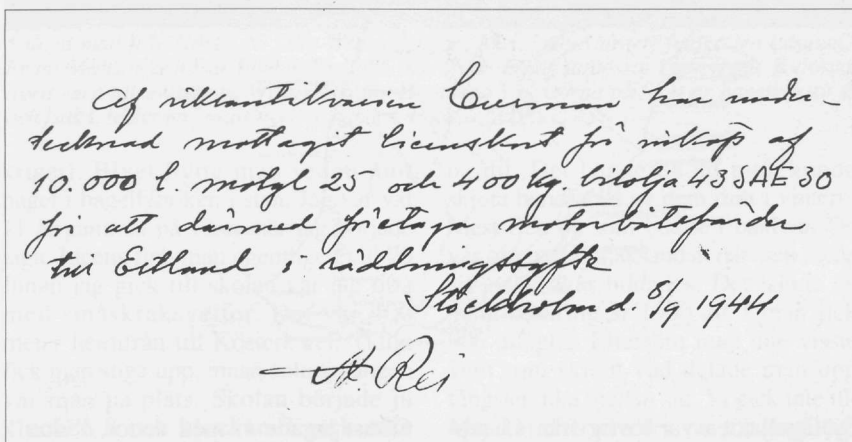
Det var trångt om saligheten ombord på "Juhan".

som mobiliserats eller deporterats, gnagande ångslan inför framtiden.

Hade då svenskbygden tömts i och med att de legala transporterna avslutats? Svaret måste dessvärre bli ett nej. Kvar i Estland när ryssarna ånyo marscherade in i september-oktober 1944 var ca 1300 estlandssvenskar, de flesta Nuckö-Sutlep-området (ca 600), Vipal-Korkis-området (ca 200) och i Reval (ca 170). Härtill kommer de som befann sig utanför Estlands gränser –

Ormsöborna för med egen galeas från Sviby hamn till Hapsal för vidarebefordran med m/s Juhan till Sverige.

Kvittot, ett bland många, visar riksantikvarie Sigurd Curmans engagemang i "Operation Östersjön". Kvittot är ett bevis på att förre riksäldsten August Rei av Curman mottagit ett licenskort för inköp av bränsle, "för att därmed företaga motorbåtsfärder till Estland i räddningssyfte". (Kvittot ur Sigurd Curmans arkiv.)

Not: Dr Helena Norrgren, Harplinge, har vänligen ställt dr Lienhards foton till artikel-författarens förfogande.

Den överbelastade flyktingbåten "Triina" lämnar Haapsal i Estland.

ca 330 mobiliserade och ca 40 deporterade. (När kriget var slut visade det sig att ca 150 av de mobiliserade kommit tillbaka, mindre än hälften av dem som gått ut i kriget. De kvarvarande estlandssvenskarnas antal decimerades när den stora deportationsvågen kom 1948-49. Hur många som då försvann vet vi inte.)

Varför blev så många kvar i Svenskbygden hösten 1944? Orsakerna var flera. Några stannade för att vänta på att en familjemedlem skulle komma tillbaka från kriget, andra ansåg sig vara för gamla för att resa. Men de flesta av dem som stannade kvar fick helt enkelt aldrig någon möjlighet att komma med till Sverige. Den båtlägenhet som de lovats uteblev. De för överflyttningen ansvariga hade i det längsta hoppats att m/s Juhan skulle kunna göra åtminstone en resa till över Östersjön i september. Besättningen vägrade emellertid att fortsätta med hänvisning till de stora riskerna. En annan större båt som skulle ha använts för evakuering av såväl estlandssvenskar som ester hade i sista stund rekviderats för tyska militärer och civila som skulle föras till Tyskland.

Hur mycket kostade räddningsaktionen den svenska staten? Enligt kontraktet mellan Dr Lienhard och Kommittén för estlandssvenskarna skulle till Lienhard utbetalas 15000 kronor för varje grupp på 300 estlandssvenskar. Dessa utgifter var avsedda att täcka Lienhards kostnader för båthyra och löner till besättningen. Kommittén skulle vidare stå för motorbränsle, matvaror till besättningen och färdkost till flyktingarna, lossningskostnader, mäklararvode, klareringskostnader och diverse annat. Den sammanlagda summan av alla dessa utgifter uppgick till 243 000 kronor. Utgiften per transporterad person (estlandssvenskar + ester = ca 6000 personer) blir ca 40 kronor. (Vid sjuktransporterna med ångfartyget Odin hade motsvarande belopp uppgått till 200 kronor.)

Den under sken av byråkratisk noggrannhet företagna selekteringen ester-estlandssvenskar var i realiteten en ren skenmanöver. SOV:s medlemskort kom att utdelas frikostigt. Vilka föreningens förtroendemän hade tid eller lust att under rådande omständigheter sätta i gång med genealogiska utredningar? Det gällde att rädda människor. Humanism var också den självklara ledstjärnan för dem som möjliggjorde "Operation Östersjön", esternas massflykt som satte in i september 1944. Ledarna inom Kommittén för estlandssvenskarna, Sigurd Curman och Gerhard Hafström, ingrep på nytt. I första hand gällde det att få fram pengar till anskaffande av båtar och bränsle. Genom "Operation

Östersjön" räddades tusentals ester till Sverige.

Så gott som alla som deltog aktivt i räddningsaktionerna 1944 är nu borta – rikssvenskar, tyskar, ester, estlands-svenskar. Vi tänker på dessa hjälpare med stor tacksamhet. Men i våra tankar har vi också ständigt alla dessa landsmän som blev kvar, de som aldrig fick en chans att komma med. Vi vet att deras liv blev oerhört svårt, många av dem fick sluta sina dagar långt från hembygd och vänner. Och måtte vi alltid komma ihåg att höststormarna 1944 krävde offer – många hann aldrig fram till friheten.

En vädjan

Tack alla ni, som visat så stort intresse för undervisningen i svenska språket vid den estniska grundskolan på Birkas! Det absolut bästa ni kan göra under innevarande läsår är dock att ni låter mig och mina estniska och ryska elever (svenska finns inte!) arbeta helt ostört. Således inga besök här! T.o.m. varje brev – hur välment det än är – verkar enbart som "grus i maskineriet". Tids nog ska ni få veta mycket mera om arbetet här.

Birkas den 16 november 1989
Manfred G. Stenberg

Tankar e jultin

Nu jule kär e åtor här.
Ve minnas Gesfars låne.
Langt bårt e Palestinas nåt
färvallan herd än påike gråt.
Mä hånde tom e fattedom
feds just nu Gesosbåne.

Man Josef når ain bittor tår.
Han står ju tår mä skamme.
Trolåva var han mä ain pi
från Nasaret än ilhan ti.
Nu e han far. Han tror å tar
te hätta Gesosnamme.

No var he svårt å live hårt
å ganska kallt e skjule.
Man ängla sjängd än fagran sång
å stena skina nåte lång.
Ån veg, ain dånn e Mares sånn
som bjuor in te jule.

Sven Ahlström

Om sjöfågeljakt på Nargö eller "gå med vitar".

Berättat av Verner Luther, född 1912 på Nargö och insänt av hans dotter, Seija Luther.
Berättelsen handlar om åren mellan 1920 och 1940.

Karta över Nargö utförd efter ryska generalstabskartan av år 1899. Omtryckt 1917, under jämförelse med en av Leander Berg ritad karta där även ortnamn tillsatts. Ur "Studier till en Svensk ortnamnsatlas".

Sjöfågeljakten var lovlig från 15 september till slutet av maj, Kristi Himselfärd.

Det hände sällan att man såg sjöfågel som ruvade på Holman (Nargö). Någon gång hände det att man fick se storskrakan och gräsänder med sina ungar. Vi hade flyttfåglar. De kom från väst på våarna och flög mot öster. På höstarna flög de från öst till väst igen. Flyttvägen gick över Surup på fastlandet och mot Nargö.

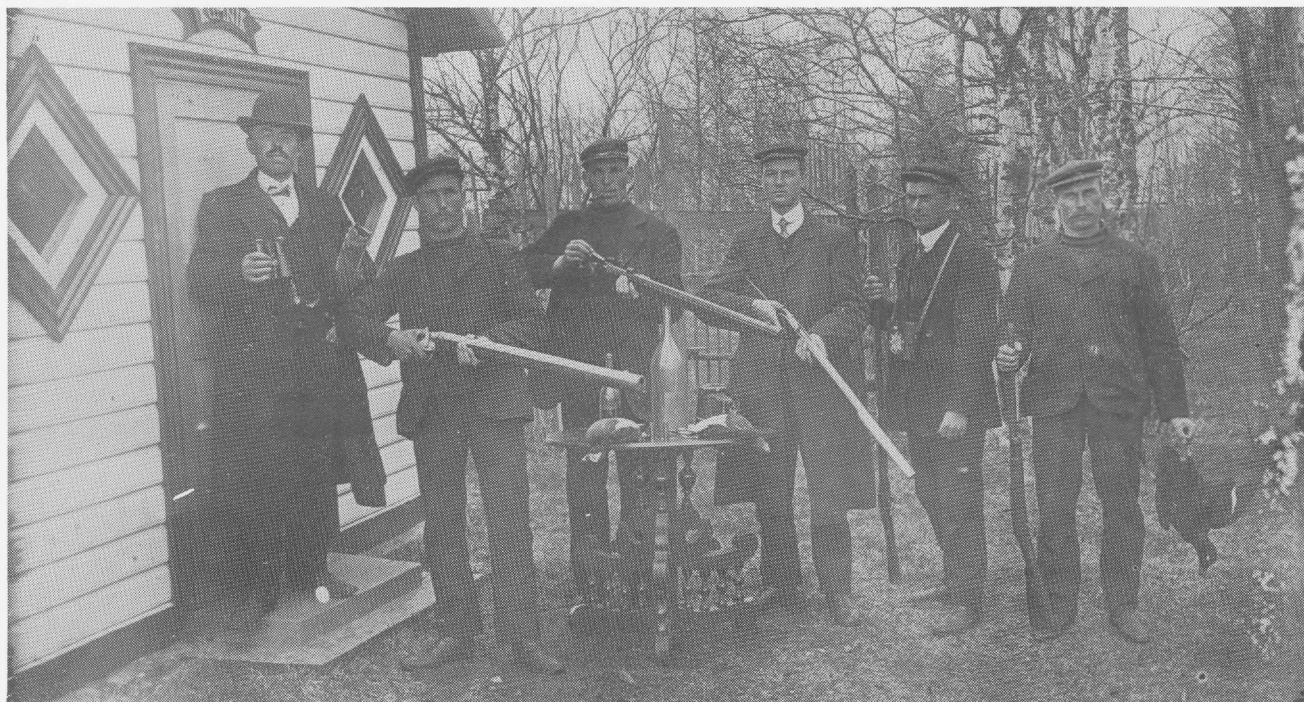
Vid Lillgronni, ca 1 kilometer utanför Kvärnkarel vid Storbin där vi bodde och vid Engelsmans gronni ännu lite längre ut, stannade tusentals "allor", alfåglar, upp för att äta och vila upp sig i det grunda vattnet både vår och höst. Vid Lillgronni var det 2–3 meter djupt och vid Engelsman någon meter djupare. Dessa dagar hörde vi alfågelsång i huset dagar som nätter under några månader, innan fåglarna drog vidare mot Ladoga för att ruva. Hit kom också "svartfåglar" – svartor, "skrakar" – storskrak, "småskrakar", knipor, "partor" – änder, vigg, gäss, svanar och lom – "kakkerdajät". Även "brunskrakan", som vi kallade den, ungfågel av storskrak, rastade vid Nargö. Ejder hade vi ej

Oftast jagade vi med vettor, "vitar", alfågel-, storskrak-, knip- och småskravvettor. Underdelen av vetten var gjord av kork. Sedan spikade man på en hals och ett huvud av trä. På vetten satte fast ett fågelskinn med rygg, hals, huvud, stjärt och vingar. Skinnen gned man med aska för malens skull. Några hade vettor helt i trä men de lockade inte så bra.

Sedan måste man ha en eka. Dessa tillverkade vi själva av granvirke för lätthetens skull. Ekorna var i allmänhet 10–12 fot långa och 4–5 fot breda. I botten hade de 15 cm höga medar med järnskenor för att de skulle vara ännu lättare att dra fram på isen. På vårsidan när snön redan smält bort från isarna hade man ekan på sparkstöttingen. Självs stod man på medarna, höll i ekan och sparkade. I medvind gjorde man 20–30 kilometer i timmen.

Självs hade jag ett enpipigt gevär som var fars. Han jagade aldrig fågel. Kvinnor gick heller aldrig på sjöfågeljakt.

Ammunition brukade vi aldrig köpa, bara knallhattar. Vi laddade själva våra mässingspatroner. Krut bytte vi till oss av militäerna mot sprit och bly hittade vi i skogen (lämningar efter första världs-

5 unga män från Nargö på Lilla Wrangelsholm, Aksi. Från vänster: fotografen Lusman, Daniel Luther, Oskar Bertelson, Valfrid Rosen, Frans Mattson och Isak Luther. Daniel L och Oskar B har sälbössor i händerna. Kulorna stöpte man själv till dessa. Bössorna kan möjligen vara tillverkade på Wrangelsholm. De andra 3 bössorna på fotot är hagelbössor till fågeljakten. Några alfågglar ligger på bordet och Isak L håller en "svartfågel" i handen. Foto ur SOV:s arkiv.

kriget). Blyet bytte man sedan mot hagel i hagelfabriken i stan. Jag var väl 11 år gammal på våren här jag började jaga. Licens fick man egentligen vid 20. Innan jag gick till skolan var jag ofta med småskräksvettor. Det var 400 meter hemifrån till Kösterkarel. Tidigt fick man stiga upp, innan soluppgången var man på plats. Skolan började ju klockan 8 och klockan 7 gick man hemifrån eftersom det var några kilometer att gå.

Jag tror det var jag som började sitta i ekan när jag lade ut vettor. Tidigare hade man byggt kojor av sten på stranden att gömma sig bakom. Ibland fick man en skraka, högst 2, men man var glad ändå.

I september kom alfågglarna tillbaka från öster. Man jagade då utan vettor från motorbåten när man var med skötar på kvällen. På morgonen hade man inte tid eftersom fisken måste till torget i stan så fort som möjligt.

Fågelkött åt vi ett par gånger i veckan. Vi var en stor familj och det gick åt 7-8 alfågglar i grytan eller i ugnen. Kött sålde vi aldrig men däremot dun. Vissa år kunde det bli 10 kg och andra år nästan ingenting alls att sälja. Det var alfåggl-, skrak- och "svartfågeldun" vi sålde. Det gick omkring 50 fåglar på 1 kg dun, på våren ännu fler. Betalningen var omkring 5 kronor kilot. Vi hade själva så mycket dun att alla hade stora dukuddar (madrasser) ovanpå halm-madrasserna i sina sängar.

På vintern när det var is med öppna vakar kom de alfågglar som stannat gär-

na dit. Det hände då att man kunde skjuta hundratals av dem mitt i vintern. Mest fick de som bodde i bakbyn. De var ofta vid Majaksändan där isen rörde sig och vakar bildades. Det hände en gång omkring år 1930 att 7 man fick 900 alfågglar. Eftersom man inte visste vem som skjutit vad delade man upp fångsten lika mellan sig. Vi gick inte till Majakin eftersom det var för lång väg. Längst var vi på Järvsareändan som låg på halva vägen. Oftast var Valter, grannpojken, och jag där i sällskap. Han var ett halvår äldre än jag. Vi träffades en gång här i Sverige. Han dog ung, när han var 45 år gammal.

Det blev alltid fågeljakt på våren när isen öppnade sig med ostliga stormar. Från ångbåtsrännan drev isen västerut. Då kom fåglarna till öppet vatten. Mest var det unga pojkar som jagade och alla familjer i byn utom 5 jagade sjöfågel. Det kunde ibland smälla så mycket skott som om det varit krig. Rännan från isbrytaren som kom med varor till militären på Holman från Tallinn, gick från Kopli på fastlandet till Södra byn. Med västliga stormar blev det då ofta öppet vatten på östra sidan av Holman och då även öppet ända till Hylkarsändan. Då hade vi från Södra byn ju nära till jakten. Jag minns att det var där jag sköt min första fågel på flykt, en småskraka. Senare samma dag sköt jag 2 knipor på flykt med ett skott. Vi var den gången 3 i sällskap, min äldre bror Adolf och min svåger Rudolf. Jag minns inte exakt hur mycket fågel vi fick, kanske 35-40 stycken. Där var

ytterligare 2 lag som jagade denna gång.

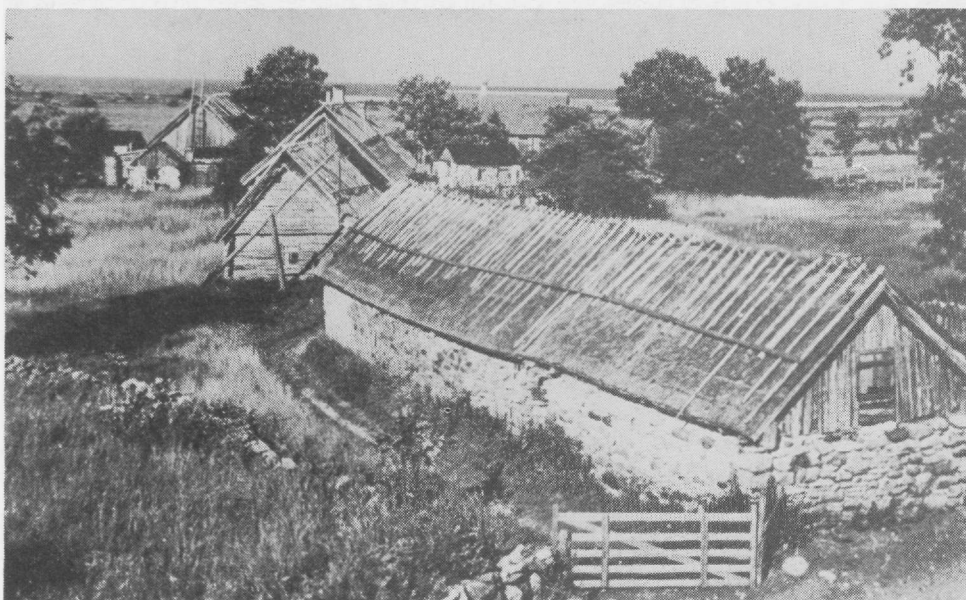
Eftersom äldre folk inte hade tid med jakten på våren när det var bråttom med strömmingen till stan, var vi ju mest unga pojkar. Några äldre gubbar brukade dock jaga på söndagarna när de var fria från fisket. Från Bakbyn gick de då till Järvsare och blev arga när ungdomarna var där före dem.

En gång hände det att skogsvakten tog geväret från en pojke som inte hade licens och anmälde honom för polisen. Men polisen som just var på Nargö fick höra att skogsvakten tagit bössan, gick och hämtade den och sa att grabben tagit den i smyg och lämnade den till fadern. Skogsvakten fick lång näsa. Polisen var själv ofta och sköt fågel och höll med dem som jagade. Jag var själv med flera gånger. Jag tror att min kusin Valter Luther sköt mest fågel på Nargö. Han bodde vid Mädasadam, nära Järvsare, där ju hemskt mycket fågel höll till. Isak Luther från Bakbyn, var en skicklig skytt som ofta gick till Järvsare och även han sköt hemst mycket fågel. Kanhända var jag inte så dålig jag heller. Jag hade ju nära både till Hylkari och Kösterkarel.

När jag gjort min militärtjänst blev det inte mera så mycket sjöfågeljakt. Det var milda vintrar utan is. Isen låg på finska sidan dit den drev med sydvindarna och man gick över till säljakten. Priserna var bra på sälskinn, omkring 30 kronor per skinn, och köttet 40 öre per kilo. De höga priserna lockade folk till säljakten. Det kunde bli goda förtjänster om man lyckades.

Svartman

Minnen från Ormön och Grisslehamn 1950

Bebyggelse på Odensholm
1920-talet.
Foto: SOV:s arkiv.

Han heter Svartman. Han är en stark personlighet så liten han är. Vi läser tillsammans i en bok innan vi ska sova. Han är lika intresserad som jag och lägger sig till rätta snett över min hals, ger mig ett par snabba, sträva slickar på hakspetsen, innan han vänder sig mot baksidan. Tro, viskar han, ser du att det står TRO inuti ordet? PeresTROjka – perestrojka.

När jag smeker honom mellan öronen, ser jag att han blundar mot texten, som vi läser – mot orden, som lovar så mycket. Förändringspolitik – revolution – revolution uppifrån – omstrukturering – mer socialism, mer demokrati – fred – moral – nedrustning. Vi har läst färdigt för i natt.

Fyrstrålarna vandrar sin rundgång förbi fönstret, månen tittar fram och gör en blänkande fläck mitt emellan Understen och land. Svartman spinner vidare.

Bilderna får komma fram ur mörkret. De kommer. Nära, varma, levande. Den allra första söndagsförmiddagen i maj det året för så länge sedan.

– Kom å lisk mi, säger hon och blinkar med pepparkornsögon.

Solskenet lägger en skev kopia av fönsterrutorna på det brunmålade trägolvet och gångmattorna, stickade av uttjänta torskrevor, och det är en självklar renhet och det lyser om söndagsfriden.

Jag är ung och förstår inte riktigt – men vill så gärna förstå. Mjukt tassar hon ut genom den långa farstun på sina tygsulade, stickade sockor. Jag följer med. Framme vid solvärmda ytter-

väggen sitter vi mitt emot varandra.

Hon har knutit av sig huvudduken och brett ut den över knäna. Jag har fått "le-kniven". Den stora rosenbusken värms av samma värme som vi värms av, flugsurret värms, hönsen mullar sig småskrockande, tuppen sträcker på sig och gal gång på gång, så att det ekar mellan gårdarna i den lilla byn, bastudörren står på vid gavel och släpper in vårluft, medan groblad och libbsticka spirar utanför.

Hon sitter framåtböjd över våra knän. Jag delar upp hennes grånade hår i den ena benan efter den andra, undan för undan och skrapar hårbotten, precis som jag blir tillsagd.

Vi pratar och jag börjar lära mig förstå. Så var vårt första möte. Hon ändrades inte. Hon fortsatte att tala sin urgamla, svenska dialekt. Varför skulle hon inte göra det?

Hon hade inte bett om att bli hemlös och att bli tvungen att fly över Östersjön från kriget.

Hon hörde hemma på den holme där hennes livsstil och språk var naturligt, där hon var lika betydelsefull som alla andra och hennes arbete lika nödvändigt som alla andras från tidiga morgonen till sena kvällen. Där hade hon varit med och styrt och ställt både ute och inne i en livsrytm, som varit oförändrad sedan århundraden tillbaka.

Hon hade aldrig provat något liv utanför de hemvana dofterna av sjöluft, tång, hästsvett, fårull, av sommarmorgnarnas vasslek, av malt i riavärmen, av surkål, vassbruk, rökta flundror och torskar, ladugårdslukt, av lördagarnas

surbrödsbak och ångande bastukvistar.

Hon hade levt ett värdigt liv.

Svartman sover. Jag vakar. Fyrskenet bleknar. Det ljusnar. En vilande liten flyttfågel kvittrar till. Det ser ut att bli en fin höstdag. Alfågelsvärmar flyger hastigt upp, gör en låg, vid sväng och slår ner igen. Byter plats på vattnet.

Där på andra sidan Östersjön är det redan ljus och där kommer dagen att hälsas av flaggorna, som åter får hissas i topp. Deras egna flaggor med himlens, jordens och snöns färger, blått-svart-vitt.

Jag minns mera. En annan gång, en annan vår. Vi står ute vid tvättgrytan. Hon petar och bökar med en käpp i tvätten och ångorna, medan hon pratar på om när hon kom till Sverige och de bodde i en lägenhet i Stockholm den första tiden – och jag frågar:

– Hur var det för dig då?

– Jag grät mer än jag pissar, svarar hon.

Svartman sträcker på sig och lägger fram tassarna mjukt mot Michail Gorbatsjovs Perestrojka. Han vet inte att hans namn är ett kraftuttryck från den fina gammelsvenskan, som talas där på andra sidan Östersjön. FAN.

Och vad skulle hon ha sagt om hon levat nu och hört att hennes barnbarnsbarn döpt en liten kattunge – svart med fullt av vita långa hår över hela kroppen – efter en svordom.

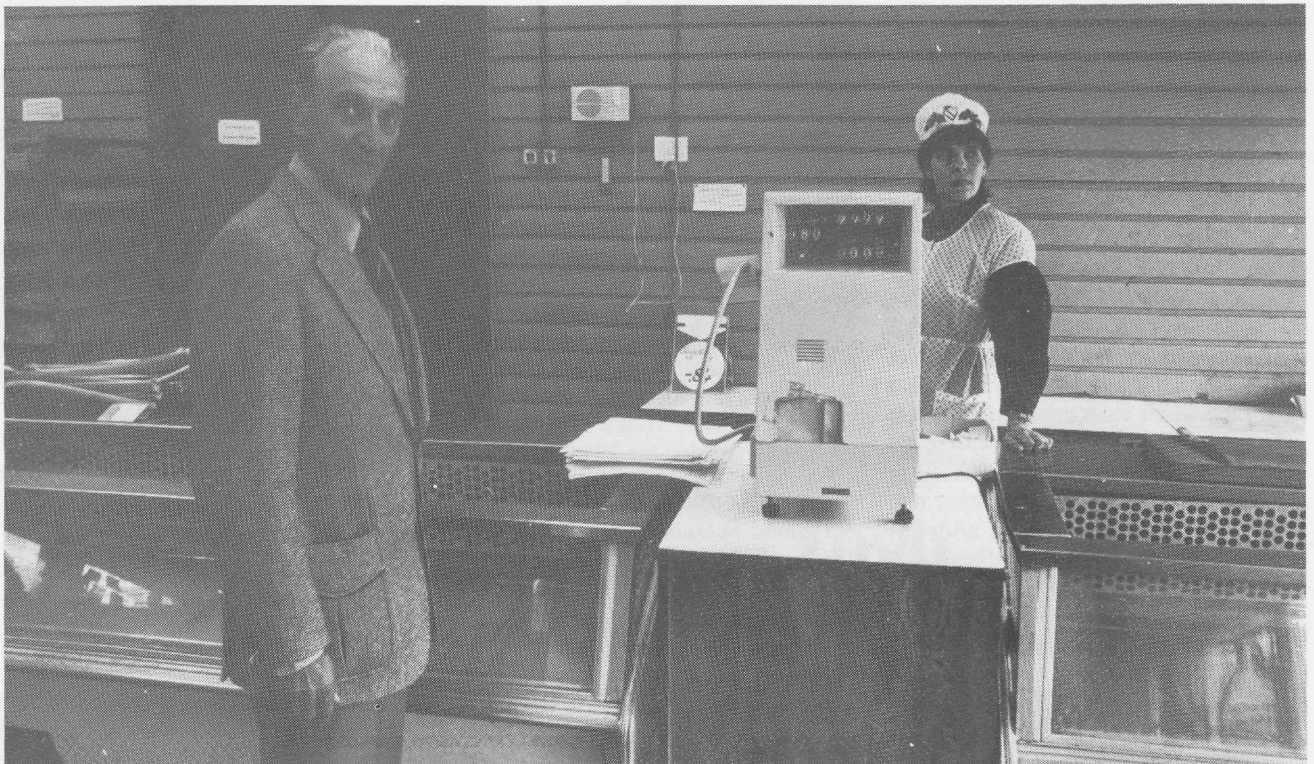
Hon skulle nog ha sagt, som hon brukade när hon tog i som värst:

– Kiss kattas rompa!

Marianne Brus
(Ur UNT 23 nov 1988.)

Svårt vara svensk i Stalins Estland

– Jag förlorade två jobb för att jag var svensk

Kyldiskarna lyser tomma där köttet skulle ha legat. Så ser det ofta ut i Estland.

– Griskött ser man ibland, men får och nötkött har jag inte sett i affären på åtta-tio år, säger Raymond Schönberg.

Raymond är est, men svensktalande från födseln. När alla hans släktingar och vänner flydde till Sverige 1944 var han inkallad till röda armén. Det gjorde att han blev kvar i Estland.

Foto: Författaren.

– Jag fick inte tala svenska på 30 år. Och jag har fått lämna två arbeten för att jag var svensk. Det berättar Raymond Schönberg, estlandssvensk från Rickul men numera bosatt i Viljandi, mitt inne i Estland.

– Svenska är mitt modersmål, även fast jag alltid har bott i Estland säger han. Raymond kommer från Rickul i nordvästra hörnet av landet. Här fanns före andra världskriget en kultur som var mer svensk än estnisk. Tusentals människor på öarna i Östersjön och på fastlandet hade svenska språket som modersmål.

36 mil från Stockholm

Det var åt Sverige man riktade intresset mer än mot öster. Det är heller inte så konstigt, det är inte mer än 36 mil från Stockholm när man står på stranden på Ormsö och tittar ut över Östersjön.

1944, när Sovjet återigen tog makten i Estland passade många tusen ester på att fly till Sverige. Så gjorde också nästan alla estlandssvenskarna. Bara några få blev kvar. Några av dem lever än.

– Jag var mobiliserad till Röda Armén, berättar Raymond Schönberg. När jag kom tillbaka efter kriget så hade alla vänner, släktingar och bekanta flytt från Estland till Sverige. jag blev kvar här.

Raymond berättar att han inte ens fick gå färdigt sin skola, han blev som 18-åring uttagen att delta i Sovjets Röda Armé. Han hamnade i Uralbergen för att gå militär utbildning.

– Fast inte ens i Röda Armén dög jag, säger han. Eftersom jag var svensk så litade inte ryssarna på mig. Därför fick jag inte vara med i främsta ledet och slåss, jag fick hålla mig i bakgrunden i en arbetsbataljon.

– Det var det som räddade mig till livet.

Siste svensken från Poltava...

– De skojade med mig och frågade om jag var den siste svenska soldaten från Poltava, (då ryssarna vann mot svensken) men jag svarade alltid: – Nej jag är den siste soldaten från Narva (då svenskarna vann), berättar Raymond och skrattar.

Under Stalins år vid makten var det inte alltid lätt att vara svensk i Sovjetrepubliken Estland. Två gånger fick Raymond Schönberg uppleva hur det

var att förlora jobbet för sitt språk och sin kultur.

– De frågade mig ifall jag också hade lämnat landet om jag haft chansen och inte varit mobiliserad till Röda Armén, berättar han. När jag sanningsenligt svarade ja, då fick jag lämna min anställning. Detta hände mig två gånger under Stalins tid vid makten.

I 15 år levde han utan att veta någonting om sina släktingar. Om de levde eller var de bodde. Först efter Stalins död fick han reda på att han hade släkt i Sverige.

– Jag fick veta det av en tillfällighet genom en bekant, berättar han.

Palme tog upp hans fall

Att resa till Sverige för att hälsa på slakten var inte lätt första gången. Det var först efter Olof Palme själv tagit upp hans fall direkt med Kosygin när de träffades som det blev beviljat ett tillstånd så att Raymond kunde åka till Sverige.

– Två gånger har jag hälsat på i Sverige, och nu väntar jag bara på att få mitt tillstånd igen. Då ska jag köpa mig en begagnad bil, en Lada eller Vaz. Det måste vara en rysk begagnad bil, annars går det aldrig att köpa reservdelar när jag fått hit den.

En ny Lada kostar i Estland omkring 100 000 i svenska pengar, men tilldelningen är så liten att det är svårt att få tag på en, även om man har pengar. Att ta in en bil från Sverige är tullfritt och alltså mycket lönsamt.

Nu är Raymond Schönberg pensionär och har bosatt sig i Viljandi, mitt ute på landsbygden i Estland, långt från Rickul där han växte upp.

– Jag har dotter och måg här och två flickor som är mina barnbarn. Nu bor jag i ett litet hus och har en trädgård där jag odlar lite av varje.

Får och höns

– Tre får och två lamm har jag, 15 höns och 40 broilers. Äppelträn, bärbuskar, grönsaker, hallon och lite av varje har jag. Och så en stork som jag satt upp ett gammalt vagnshjul till och som byggt bo där, berättar han.

Att kunna odla egna grönsaker och hålla några djur är ofta en nödvän-

dighet i dagens Estland. Det behövs för att dryga ut pensionen som är på 120 rubel i månaden (1.200 kronor med officiell växelkurs). Den pensionen klarar man sig inte på, säger han.

– Ett problem är ju också att det inte finns varor att köpa i affärerna, även om man har pengar. Socker är ett sådant problem. Det är ransonerat, och den ransonen räcker bara till kaffet och lite till, men ska man sylta och safta, ja då räcker det inte.

Kaffet och sprit är ransonerat i Estland, eller "på kort" som man säger här. Man märkte efter det att vodka blev på kort att hembränningen ökade, och så blev socker också på kort. Kaffe får man köpa 200 gram per månad för ett kilopris på cirka 200 svenska kronor. Vodka får man köpa en liter i månaden för 224 per liter.

Tomt i köttdisken

Raymond Schönberg tar med mig in i

en livsmedelsaffär i centrala Viljandi. Innan vi går in så förvarnar han att det förmodligen är tomt i köttdisken. Han har rätt. Kyldisken i affären är helt tom så när som på en knippa med rabarber.

– Köttkonserver finns inte heller. Svinkött finns ibland, men det var nog åtta, tio år sedan som jag såg nö- eller fårkött i en affär, säger han.

Bröd finns det gott om och det är färskt, billigt och smakar mycket gott. Fiskkonserver finns också.

– Men fiskkonserverna är inte bra, de smakar så illa att ingen vill äta dem, och det är samma sak om det råkar finnas fryst fisk, då måste man slänga hälften, säger han och berättar att det inte ens vid kusten fins färsk fisk att köpa. All fisk som tas upp går till konserver eller fryses.

Jimmy Dominius

En fantastisk upplevelse!

I samspråk med Alfred Adelman, 75 år, utanför affären i Höbring, Rickul.
Foto: Författaren.

Jag vill berätta om den första resan till vår födelsebygd efter 45 år i Sverige.

Jag heter Lillian Eriksson och min syster Linnéa (Svea) Isaksson, vi är födda Boman och våra föräldrar hette August och Alide och bodde på Mattas gård i Gambyn, Rickul, mamma var från Händorsa i Haversved född Luks.

Vi reste med familjer, genom Nordisk Reseservice, till Tallinn och bodde på hotell Viru, resan var på 10 dagar varav 7 nätter i Tallinn. Det var lite nervöst och oroligt när vi gick ombord på Silja-båten i Värtahamnen och det blev ju inte bättre när vi bytte båt i Helsingfors, för att med Georg Ots resa dom sista timmarna till Tallinn. Det

var krångligt och omständligt vid terminalen, men så småningom var vi framme på hotellet, 22 våningar och byggt 1972. I Tallinn blev man överraskad att det fanns så många bilar, bussar och spårvagnar, i affärerna var det ganska tomt på hyllorna, man kan inte förstå vad dom lever av. För turisterna fanns det en turistshop, där kunde man köpa en hel del varor med västvaluta.

Linnéa hade genom vår kusin Benita och Svenska Odlingens Vänner tagit reda på vem som hade köpt "vårt" hus i Gambyn. Familjen heter Joon och är bosatt i Tallinn och har "vårt" hus som fritidshus. Första kvällen på hotellet

kom Jaak Joon och hälsade samt bjöd oss hem till dem i Tallinn och då bestämde vi att resan till Gambyn, skulle bli på tisdag den femte dagen. Jaak och hans fru Tiio körde varsin bil med oss till Gambyn, matpaket fick vi från hotellet till alla 8 personer. Vägen var ganska dålig, gropig och smal, vi åkte förbi flera kolhosar och militärförläggningar över Sutlep till Gambyn. Vilken upplevelse att äntligen vara där, det går inte att beskriva i ord, att gå in i huset och börja minnas allt, ugnsluckan, den var inte så stor som minnesbilden, att minnas var sängen och köksbordet hade stått, spikarn fanns kvar, där hade vår bror Alvar ristat in "Alvar Boman" som fortfarande gick att läsa, vi gick till grusgropen och fortsatte vägen genom byn till ån. Några hus är fortfarande bebodda, i "tomarasas" hus (Voldemar och Julia Bomans hus) bodde tre estniska pensionärer, i "Nistoa" bodde en gumma på 91 år, i "Nilsasa" bodde det också folk och utanför där fanns brevlådorna kvar precis som förr. Det bor 6 personer nu i Gambyn och före uppbrottet 1944 var det 126 personer, de flesta stugorna är borta eller obebodda. Det är en stor ladugård mitt i byn full med ungdomdjur, hela byn är en kolhos. Vi fortsatte resan till Rosleps kapell, som var en ruinhög, till Höbring skola, som numera är bostadshus, till affären i Höbring och där mötte vi Alfred Adelman på cykel, Han är den enda estlandssvensken där, han kom tillbaka från Ryssland 1947 och då var alla borta.

Matasa i Gambyn, den nya ägaren har börjat med upprustning, det är timmer under.
Foto: Författaren.

Han bor i Graisa på Musan. Vi återvände mot kvällen till Tallinn. Det var en innehållsrik dag och den ryska värmen hade vi under hela resan, precis som man minns sina barndomssomrar.

Det skulle vara roligt om så många som möjligt av gambybor kunde träffas någon gång i Gambyn, kanske till midssommar 1990?

Lillian Eriksson, f. Boman
Björkängsvägen 8
730 50 Skultuna

Ps. Vi eftersöker barndomskamraterna Karin Strandberg från Nigorsa och Dagmar Thomsson från Hermasa, Gambyn, Rickul. Ta kontakt med Mattasflickorna Lillian Eriksson, tel 021-706 27 eller Linnéa (Svea) Isaksson, tel 0470-222 05. Ds.

Kyrkodagen 1989

Estlandssvenskarnas traditionella kyrkodag hölls lördagen den 14 oktober i Adolf Fredriks kyrka i Stockholm. I den vackra helgedomen samlades en skara unga och gamla från olika svenskbygder i Estland. Kyrkoherde Bengt Schantz med rötter från Runö framtonade den himlabro vi har gemensamt över det vatten, som sköljer våra stränder och de dubbla medborgarskapen i himmel och på jord. En varm och innerlig förbön riktades över himlabron till de gamla, kära svenskorterna på andra sidan Östersjön, Västerhavet.

Thomas Lorentz läste epistel- och evangelietexten för påföljande söndag, den 21 efter Trefaldighetssöndagen.

Båda texterna handlar om att älska sin nästa och leva i en tro med gärningar. I den Evangelisk-Lutherska kyrkan i Estland är söndagens predikotext hämtad från Joh 15:9-17. "I Skolen älska varandra" predikas på estniska. Så är himlabron, bönebron återigen vår länk med fosterjorden och det folk som idag bebor denna.

Kollektupptagning skedde till förmån för upprustning av kyrkorna och kyrkogårdarna i några av svenskbygderna.

En ung Runöflicka, Lena Lorentz, sjöng två underbart vackra solosånger, först "Den signade dag" och just då lyste brittsommarsolen in genom kyrk-

fönstren och framhävde den väna unga flickans vackra runödräkt alltmedan sköna toner klingade iväg på solstrålarna upp mot himlen. Vid hennes nästa sång: "Ängeln Gabriels aria ur Skapelsen" av Haydn, föll ett välsignat regn över jorden.

Bland församlingssångerna sjöngs bl.a en folklig koral från Ormsö: "O, huru ljuvlig är din boning, Herre kär". För orgelmusiken svarade Mikael Fahlstedt.

Vid det efterföljande samkvämet samlades kyrkgästerna i Adolf Fredriks församlingssal till kyrkkaffe med dopp, allt rikligt tilltaget.

Elin Ahlberg-Storholm

O huru ljuvlig är din boning, Herre kär

Ormsö, Estland

1. O hu - ru ljuv - lig är din bo - ning Her - re kär, ditt
tem - pel och din kyr - ka, där sig min /själ får styr - ka och
med ditt ord sig spi - sa samt all din god - het pri - sa!

Upptecknad efter Sofia Laktionoff, Sviby, Ormsö (f 1865) av Olof Andersson.

Källa: *Ur FolkhICE nr 241, s 166.*

Ormsö kyrka

Elin Ahlberg – Stockholm i "gammaldags" Ormsödräkt med en modell av Ormsö kyrka, tillverkad år 1989 av ormsöbon Johannes Nee.
Foto: Jimmi Dominus

Med fest i dagarna två, eget chart-rat kryssningsfartyg, kyrkliga företrädare och många intresserade ormsöbor och svenskar ska nu S:t Olai kyrka på Ormsö återinvigas.

Sedan över ett år tillbaka pågår arbetet med att reparera den vita kyrkan på Ormsö, och man räknar med att arbetet ska vara slutfört till våren. Den 29 juli, på S:t Nikolaidagen, blir det stor invigningsfest, bland annat räknar man med hundratals besökare från Sverige.

Återinvigningen av kyrkan är mycket efterlängtat av dem som bor på Ormsö idag och kyrkan kommer att betyda mycket för gemenskapen.

Kyrkan på Ormsö har haft en brokig historia. De senaste 40 åren har den tjänat som magasin och sädesupplag. Den förföll till stora delar och inredningen förstördes.

Sedan 1988 har ett mycket omfattande reparationsarbete pågått. I detta arbete har man aktivt hjälpt till också

från svensk sida. Svenska Odlingens Vänner har hjälpt till på olika sätt, en fond har upprättats för stöd till kyrkoombyggnaden, ritningar, fotografier och minnesanteckningar och mycket annat material har gått fram och tillbaka över Östersjön. Allt för att få kyrkan så lika 1940-talets som det någonsin går att få den.

Färg, verktyg och klocka

Den insamling som gjorts i Sverige har fått ihop inte mindre än 140 000 kronor på frivillig väg. Insamlingen sköts av en fond som har sitt ursprung från den resa som Sven Nyberg gjorde när han hälsade på sin far Johan på Ormsö för en tid sedan. Några minns kanske detta möte från reportage i både TV och i pressen.

En del av pengarna går till bygnads-material och verktyg, något som det finns mycket ont om i Estland, berättar Elin... Bland annat har vi i sommar skickat över en hel del färg som ska användas till kyrkan.

En ny kyrkklocka ska också gjutas. Den gamla klockan som satt i en nisch ovanför kyrkporten är försvunnen, det enda man vet om den är den gjöts i Ryssland. Den nya klockan blir svensk och ska gjutas i Sigtuna.

Predikstol och kyrksilver blir

kvar i Sverige

Den svenska insamlingen ska också finansiera nytt kyrksilver är det tänkt. En ny predikstol hoppas man också att det ska räcka till.

En del av de mest värdefulla föremålen från kyrkan togs bort och transporterades med till Sverige. Det gällde bland annat delar av predikstolen, den förgyllda nattvardskalken av silver och en träskulptur föreställande Maria och Jesusbarnet. Många trodde att dessa föremål för alltid var försvunna. Nu visar det sig att alla dessa saker finns i säkert förvar i Sverige, och där kommer de att bli kvar.

– De gamla föremålen är alldeles för värdefulla, de är ju antika, för att vi ska våga sätta tillbaka dem i kyrkan, säger Elin... Därför kommer vi att skaffa nya saker istället.

Gjuter av träfigurerna

Man planerar nu att efterskapa en predikstol likadan som den gamla genom att helt enkelt gjuta av de träfigurer, föreställande några av apostlarna. Visst blir det lite fusk, men det kommer att se likadant ut som de äkta.

Ormsö kyrka, eller S:t Olai som den egentligen heter, har en mycket gammal historia. Alla trodde att den var från 1300-talet i långa tider, och den

del som idag är koret är mycket riktigt också från 1300-talet. Men när man grävde ut golvet i koret förra året hittades rester av en träkyrka som förmodligen daterar sig till 1200-talet.

Altaret fortfarande försvunnet

Stenkyrkan från 1300-talet utgör idag koret med altaret. Långskeppet byggdes till på 1600-talet, också i sten. Altaret var en gåva från Magnus Gabriel de la Gardie som härskade över ön, men som också var herre över Västergötland. Det visade sig också att altaret troligen gjorts av samme konstnär som gjort flera altarskulpturer i västgötska kyrkor. Tyvärr finns ingenting kvar av det gamla altaret idag, det är försvunnet.

Eget fartyg till Ormsö

Thomas Lorentz, ordförande i SOV, berättade nyligen vid en presskonferens om de planer som finns inför återinvigningen av Ormsö kyrka.

– Vi planerar att chartra ett eget fartyg, Baltic Star från Ånedinlinjen, som ska ankra upp utanför Ormsö. Då kan 350 personer komma med från Sverige, och inkvarteringen kan ske ombord på fartyget. Resan blir den 26–31 juli. (Mer information på anna plats i denna tidning.)

– Återinvigningen av Ormsö kyrka är en remarkabel händelse i föreningens 80-åriga historia, menar Thomas Lorentz. I höst har vi arbetat mycket med kyrkorna i de gamla svenskbyg-

derna. Det har gällt Kors kyrka, Rickuls kapellruin, Nuckö kyrka, Ormsö kyrka och längst i söder Runö kyrka.

Invigning av ärkebiskop

Thomas Lorentz berättar att återinvigningen av Ormsö kyrka kommer att förättas av ärkebiskopen för den lutherska kyrkan i Estland. Den svenske ärkebiskopen, Bertil Werkström, är också inbjuden, men för dagen är det inte klart om han kommer.

– Givetvis hoppas vi att Werkström kommer, säger Thomas Lorentz. Vi räknar också med flera andra kyrkliga företrädare från Sverige.

Svensk-finsk orgel

Nu förbereder sig Ormsö att ta emot de många besökarna från Sverige, Finland och fastlandet. Affären har redan börjat planera för alla de gäster till ön. Arbetet med att renovera kyrkan på Ormsö har skett med medel som huvudsakligen kommer från Estniska kulturfonden, en statlig institution. Men stor hjälp har också kommit från Sverige och Finland. En ny orgel som ska finnas på plats till invigningen är ett gemensamt svenskt-finskt projekt som ligger i storleksordningen 150 000 kronor.

Svenska psalmböcker

Efter invigningen räknar man med att hålla gudstjänst i kyrkan varje söndag under sommartid. Förmodligen blir det i första hand på estniska, men om det är möjligt så hoppas man också på

svenska gudstjänster. Fortfarande finns det ju några som talar svenska på Ormsö, och intresset att lära sig svenska är idag mycket stort hos både bofasta och sommargäster på ön.

Svenska psalmböcker kommer det att finnas i kyrkan också. "Det är ju en svensk kyrka, då bör den ha svenska psalmböcker" som Ain Sarv, ordförande i Samfundet för estlandssvensk kultur, sa för en tid sedan. Estlandssvenskarna är ju kända för att sjunga alla verserna på psalmerna, och nu får de chansen igen i Ormsö kyrka.

Hemliga möten

Idag finns ett stort kyrkligt intresse i Estland. Det gäller också Ormsö och andra svenskbygder. De bofasta på Ormsö har under årtionden inte haft någon kyrka att gå till. Men de har under stalintiden och även därefter träffats i hemlighet i missionshuset, bönhuset, som alltjämt står kvar.

– Det finns ett otroligt starkt intresse på Ormsö för den gemenskap som kyrkan kan ge, menar Elin...

Nu ska också församlingen på Ormsö återupprättas. Men här blir det lite problem eftersom alla de som flydde till Sverige inte skrev ut sig ur församlingen, utan fortfarande är inskrivna. En samordning med den kyrkliga organisationen i Hapsal rajon (länet) kommer att ske när det gäller församlingsarbete och prästtjänstgöring.

Jimmy Dominius

Från hembygdens öar och stränder

Meddelande från Tisdagsträffen

Terminen lider mot sitt slut och det är dags att planera för nästa.

Då många av oss i gruppen nu har hunnit bli pensionärer har vi tänkt göra det bekvämare för oss och för andra som kanske inte vill gå ut på kvällstid.

Vi kommer då att varannan vecka träffas på dagtid med början den 23 januari då vi träffas kl 13.30 och veckan därpå 30 januari på kvällstid kl 18.00 osv.

Alltså alla jämna veckor på dan och udda på kvällen.

Välkommen till ny termin på Vikingag. 25.

Den 23–27 oktober visade Erik Schmidt i Eesti Maja i Stockholm en kollektion oljemålningar med motiv från de forna svenskbygderna i Estland. Där fanns kvinnor och män i det dagliga arbetet på åkrar och ängar, på land och vatten, vid hölass och gödsellass. Där rykte bastun på lördagen, och där vandrade människorna till kyrkan på söndagsmorgonen. Därtill fanns ett par porträtt av unga flickor.

Det var en känslomättad återblick på en försvunnen tid och en försvunnen bygd, en viktig och gripande erinran om ett samhälle i vardag och fest, präglad av gemenskap, arbete och söndagsfrid.

Erik Schmidt förenar i sitt måleri på ett glänsande sätt skarp detaljrealism med djup känslolinlevelse, något som vi upplevde redan i hans utställning på samma ställe förra året; därvid vill man gärna bringa i åtanke den stora tavla som får symbolisera den estlandssvenska folkgruppens flykt undan krig och förintelse.

Erik Schmidt hemma på Mallorca. Foto: Margit Rosen-Norlin

Höstens utställning fick, liksom de tidigare, sin prägel av konstnärens osedvanligt stora tekniska skicklighet, som genom sin fasta förankring i månghundraårig tradition skarpt avviker från de strömningar som kommer och går liksom krusningar på havsytan.

Edvin Lagman

Kommentar

till "Vad betyder ortnamnen",
av Edvin Lagman, Kustbon nr 2 1989

I nämnda artikel håller Edvin Lagman fast vid tolkningen att namnet Bisagid-bin på Stora Rågö skulle vara en ursprunglig estnisk benämning, Pisike-küla, anpassad till det lokala språksystemet. Lagman stöder sig på en tolkning av Paul Johansen samt på det äldsta skriftliga belägget från 1624, som anger namnet Pissekekulle.

Med all respekt för Paul Johansens sakkunskap och forskargärning, men denna tolkning av Bisagid måste ifrågasättas som en "slamkrypare". Ej heller går det att hävda, att äldsta skriftliga belägg är liktydigt med ursprungligt namn, då benämningen måste ha funnits till tidigare, kanske t.o.m. långt tidigare, innan den kom på pränt. Vad finns det utöver detta, som stöder att Bisagid-bin är en anpassning till rågösvenskan av estniskans Pisikeküla?

Däremot finns följande att anföra att så inte är fallet:

1. Namnet Bisagid faller naturligt in bland andra namn av samma typ, som förekommer tämligen talrikt på Stora Rågö, t.ex. Glågid, Sangid, o.s.v. Förledet "bisa" är ett ord som hör hemma i den äldre svenskan, efterledet "gid" har bildats av "gjäda" (gårde). Rågöborna använde i huvudsak formen Bisagid, mera sällan Bisagid-bin. Man

"gick till Bisagid" och inte "till Bisagid-bin". Bland Rågöarnas ortnamn, alla kategorier, finns inga andra exempel på ombilningar från estniska namn. Det kan knappast vara rimligt, att Bisagid skulle vara ett särfall. Att Rågöarnas ortnamn visar en sådan helhet av svenskt ursprung är helt naturligt, då inslaget av estnisk befolkning på öarna aldrig varit så stort, att det kunnat sätta spår i namnbildningen. Men de estnisktalande grannarna på fastlandet då? Det finns både översättningar och anpassningar av Rågöarnas ortnamn till estniskan, men även några få egna estniska namnbildningar. Ett exempel på det sista kan var Rannaküla, det estniska namnet på Åsbyn. Förutsatt att Rannaküla är upphovet till namnet Strand-bin, som ibland förekom på Rågöarna, och inte tvärtom. Men här är det frågan om en ren översättning och ej någon ombildning, en översättning som fått sparsam användning som parallellform till det ursprungliga och allmänt brukade Ås-bin.

2. Mycket tyder på att det tidigaste skriftliga belägget Pissekekulle i stället är en estniskpräglad omtolkning av en svensk ursprungsform – Bisagid. En förfrågan till ortnamnsavdelningen på

Institutet för språk och litteratur (Keele ja Kirjanduse Instituut), Tallinn, gav vid handen att det inte finns exempel på estniska ortnamn med "pisike" som förled. Förutom det här aktuella Bisagid-bin gick det endast att uppbringa tre närljudande estniska namn, nämligen Pisa jögi i Kertel på Dagö, samt Pisa pöld och Pisapöllu mägi i byn Hausma, Pühaleps socken, Dagö. Alla tre är estniska former av svenska ursprungsnamn. Pisa jögi har fått sitt hamn efter dagösvensken Bisa, som hade sitt hus intill ån. Pisa pöld och Pisapöllu mägi är båda härledda från det svenska Byså.

Vad som ovan sagts är inte något utslag av att "ortsborna vill ha tolkningsföreträde", såsom Lagman antyder, utan endast ett försök att följa "logiska och klara regler" för att återigen citera Lagman, och inte förbehållslöst anamma en tvivelaktig tolkning. Slutligen ett citat ur Edvin Lagmans egen artikel, "Estniska ortnamn i estlandssvensk form", Svio-Estonica XVII. "De skriftligt traderade formerna är av flera skäl svårbedömda och i viss utsträckning vanskliga att bygga slutsatser på."

Arnold Lindgren

Svar till Arnold Lindgren

Käre Arnold!

Inte skulle jag väl tro att du gör anspråk på tolkningsföreträde. Min artikel i Kustbon hade de stora exemplen som föremål, så du behöver inte ta åt dig, om du inte vill. Du strävar redligt, men det är brister i metoden. Ditt syfte är att till varje pris få det därhän att den gamla tolkningen av Bisagid – som ju inte förklarar namnets innebörd – är den riktiga, en tolkning som har reviderats sedan Danells, Tibergs och Söderbäcks dagar, därför att nya belägg har framkommit. Jag står beredd att korrigera min nuvarande tolkning, om ytterligare belägg påträffas som ger anledning därtill. Som läget är nu måste Bisagid tolkas som Pisike.

Några ord om ditt inlägg ovan. Förledet bisa i namnet är inte tillfredsställande tolkat bara genom en hänvisning till "ett ord som hör hemma i den äldre svenskan". Som substantiv ingår ett bisa i vårt besavigg, "åskvigg",

och det finns ett verb bisa, "kesa". I finlandssvenska finns bisi om karl eller ett slags mytiskt väsen. Det vore bra att få sammansättningen bisagid semantiskt konkretiserad. Det räcker som sagt inte med att bara tala om ett ord i den äldre svenskan.

Hur skall man så komma till rätta med belägget Pissekekulle? "Mycket tyder på att det skriftliga belägget Pissekekulle är en estniskpräglad omtolkning av en svensk ursprungsform – Bisagid", säger du. Mycket vad då? Vad menas med estniskpräglad omtolkning? Vem har gjort den? Skulle en svensk ämbetsman 1624 "översätta" Bisagid (eller Bisagjård) till estniska? Varför? Inte var svenska (och tyska) ämbetsmän så förtrogna med estniska på den tiden, att de hade översatt ett rågösvenskt namn, med en hel mängd paralleller som de i egenskap av uppborädsmän väl kände till (särskilt jordrevisionsböckerna visar en ingående

kunskap om markerna), till estniska. Och varför har vi belägget Väike küla? Varför Lillaby? Detta måste förklaras. Man kan inte bara säga, att Bisagid är äldre än alltsammans, utan minsta belägg. Ett estniskt inflytande har gjort sig gällande på Rågöarna. Andra namn pekar härpå, och Padis klostrets estniska bönder hade vissa urgamla rättigheter där. Det är inte det minsta underligt om detta har satt några spår. Oftast härrör ju bebyggelsenamn från grannarna. Och anpassningen till lokalt uttal är självklar, det har vi otaliga exempel på: Håsol, Salk, Kärvet, Lenama. I fallet Piskikeküla var det ännu lättare med anpassningen, eftersom det fanns en rad namn före med en passande struktur. Vad skulle det spela för roll om pisike inte vore belagt som förled i estniska ortnamn? Här är det en tanke-lucka (eller brister i kunskaperna om språket). Vi har mängder av ortnamn, där förledet finns bara i ett namn: Spit-

hamn, Bergsby, Gutanäs, Gambyn, Sviby, Saksby osv. Förledets uppgift är ju att särskilja ett begrepp från andra med samma efterled, att "individualisera"; det är efterledet som man i första hand vill ha belagt även i andra namn, det "kategoriserar". Förhållandet är samma i estniska.

Pisike küla betydde pisike küla, som de estniska (fastlands) grannarna sade. Detta intygas också av beläggen Väike küla och Lillaby.

De "logiska och klara reglerna" beträffande bedömningen av äldre belägg m.m. är inte nya, dem har forskarna arbetat efter i årtionden. Och den semantiska relationen mellan förled och efterled och dessa leders funktioner går bra att läsa om. De är inte alls svårbegripliga.

En hel del äldre belägg är svårbedömda, kanske inte så ofta ur betydelsesynpunkt som ur t.ex. fonetisk synpunkt. Men det finns många klara fall också, dit hör Pissekekulle.

Med all resepekt för ditt energiska försvar av den äldre uppfattningen om Bisagids härkomst och etymologi är jag dock tvungen att ställa frågorna här ovan. Men jag skulle vara glad om en namnform Bisagjärd från medeltiden dök upp. Fast under medeltiden hade byn ännu inget egentligt namn – om den alls fanns. (Det kan konstateras, att områden som ofta dyker upp i källorna rätt väl låter oss följa bebyggelsens framväxt.) Fanns den, så sade man säkert bara *lilla byn* i motsats till *stora byn*, esterna sade *pisike küla* eller *väike küla* och *suur küla*.

Men som sagt – kommer en gammal form av Bisagid i dagen, ska vi utgå från den och söka ny förklaring till senare skrivningar.

Edvin

• • • • •

Fonden för Ormsö kyrka

höll Ormsömöte den 23 oktober

En tapper skara samlades i Hamburgersalen, Brygghuset, Norrtullsgatan 12 i Stockholm under mottot: Ormsö kyrka i våra hjärtan och återinvigningen den 29 juli 1990. Hans Selin gav till en början en historisk tillbakablick på Ormsö kyrka och kyrkoliv. Till denna förnämliga skildring hade Sven Svärd plockat fram gamla kära arkivbilder. Sedan visades nytagna diabilder från sommarens resor till Ormsö och då speciellt bilder från kyrkans restaureringsarbete. Därefter gavs en redogörelse för fondstyrelsens verksamhet och det ekonomiska nuläget.

Verksamheten i sammandrag:

1988-12-16: Ett tjugotal ormsöbor samlas för att diskutera bildandet av en fond för upprustning av kyrkan på initiativ av Sven Nyberg. En styrelse utses.

1989-01-17: Styrelsen konstituerar sig. Ändamål formuleras. Förslag till stadgar upprättas av en jurist. Organisatoriskt är fonden fristående men stöds av SOV med bl.a. lokalupplåtelse och tillgång till telefon.

1989-01-30: Stadgeförslaget föreligger till diskussion. Samarbetsformer utarbetas med Ormsö och Estland för att kunna greppa behovet av bistånd.

1989-02-08: Benämningen fastställs till FONDEN för ORMSÖ KYRKA. Inbetalningskort upptryckes på pg nr: 4093292-3. Inventering av SOV:s arkivmaterial om Ormsö kyrka.

1989-03-01: Stadgarna i stiftelseurkunden fastslås.

1989-04-05: Besök på Historiska

Muséet för studium av de bevarande kyrkoinventarierna.

1989-05-17: Diskuteras vilka kyrkoinventarier som lämpligen kan överlämnas till Ormsö kyrka.

1989-06-14: Vid ett möte på Ormsö hålles diskussion med Ants Varblane och ordförande i Kultursamfundet i Estland, Ain Sarv. Fastslås att ej återända några antika original, möjligen kyrkklockan om denna kan spåras. Från fonden önskas: verktyg, färg och för kyrkans framtida verksamhet även penningmedel förutom de inventarier som fonden anser kunna skaffa medel till. Verktyg och färg levereras under sommaren 1989.

1989-06-27: Fondens gåvor till kyrkan fastställs till: predikstol, predikstolsbeklädning, nattvardsservis, dopfat, träfiguren Madonnan i barnsäng, kollektåv, ljuskronor och krykklocka. Kyrkorgel är utlovad från Finland. Altare tillverkas i Estland.

1989-08-15: Anbudsinfordran diskuteras ingående.

1989-09-6,7: Möte i Helsingfors med representanter från Estland, Finland och Sverige. Diskuteras bl.a. samarbetsformer kring fortsatt stöd till Ormsö kyrka. I Finland grundas föreningen "Estlandsvännerna" som stödorgan till bl.a. Ormsö kyrka.

1989-09-13: Ormsö kyrkofonds kontaktorgan = Estlandsvännerna + Kultursamfundet.

1989-10-04: Anbud inhämtas för predikstolsdelarna, kyrkklocka och två olika offerter för silverföremålen jämföres.

Under mötet diskuterades kyrkklockans inskription, kyrksilvret, eluppvärmning av kyrkan, ljuskronor m.m. Även kyrkogården ägnades tankar och likaså resor till Ormsö nästa sommar.

Johannes Nee från Borrbjörby överlämnade en miniatyr i exakt utförande av Ormsö kyrka och kollekt upptogs alltmedan sången "Aiboland" klingade i den rymliga Hamburgersalen.

Elin Ahlberg

• • • • •

KULTURFÖRENINGEN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

kallar härmed till

ÅRSMÖTE

lördagen den 28 april 1990 kl. 14⁰⁰
i Eesti Maja, Vallingatan 34

Dagordning enligt stadgarna. Medtag styrelsens årsberättelse, som medföljer nästa nummer av Kustbon.

Program med estlandssvensk anknytning.
Kaffeservering till självkostnadspris.

Välkomna!
Styrelsen

Som Kustbon redan i sitt förra nummer kunde meddela träffades den 3 juni etthundra Korkisbor- och ättlingar till dem i bygdegården vid sjön Skundern.

För den uppskattade och välarrangerade sammankomsten svarade Korkis-sonen Lembit Pella med sin familj.

På grund av utrymmesbrist i förra numret, ska vi nu skildra festligheten utförligare.

Framför bygdegården vajade den svart-blå-vita flaggan och inne i festsalen hälsade ett mycket vackert och konstnärligt utarbetat estniskt statsvapen alla välkomna.

Festarrangören hade dagen till ära låtit trycka kuvert och brevpapper i de estniska färgerna. Brevpapprets motto var Juhan Liivs versrader: "Küll väike on mu isamaa ja väike tema rahvas, ja siiski üle ilma maa mul üle kõige armas"... Estnisk lyriker 1864–1913. I fri översättning: "Mitt fädernesland är ej stort och stor är ej dess befolkning, men i hela världen mig kärast."

Korkisättlingen Christer Rydberg, son till Hilja Strickman, hade iordningställt t-shirts med påskrift "Kurksepeev 1989" – allt detta för att sammankomsten skulle bli förevigad och ihågkommen i andra sammanhang.

Nostalgiska känslor väckte också Korkis-utställningen som Lembit Pella ordnat. Den bestod av närmare 200 fotomontage, kartor och förklarande text. Utställningen förklarade Korkis historia från 1562 till 1989. Där visades i ord och bild det forna livet i byn Korkis, arbetets vardag, festen och glädjen men också sorgen. (Utställningen var av sådan klass och sådant omfång att den även borde utnyttjas i andra sammanhang.)

Korkisdagen som inleddes med en andakt av kyrkoherde em. Artur Kõdar hade ett omfattande program. Det bjöds både på kåserier och filmvisning, sång och musik, mat och dryck, lotterier och t.o.m egen liten shop. Salme Vasur berättade om sina intryck från sin senaste resa till Korkis och Väino Norrman viade videofilm från Korkis av idag, där han sammanträffat med "urbefolkningen".

Lembit Pella tillsammans med dottern Maret och sonen Kristian kåserade om Korkis eget ansikte, där man vandrade genom byns historia, stigar och gårdar och uppehöll sig vid byns minnesplatser. Lembit slutade med att uttrycka sin kärlek och trohet till hembygden med orden från Korkis egen store son Alexander Samberg: "Korkis var generös. Hela byn med sina vikar och uddar var som ett böljande sommarland. Nej, det fanns inte en härlig

Korkisbornas hembygdsträff

De kända och populära spelmännen Manfred Strickman, Korkis, till höger. Osvald Põlluaed, Vippal, till vänster.

gare bygd än denna – med en liten flotta av segelskutor förankrad i viken. Om jag skulle få välja om, skulle jag vilja gå den fina mjuka kalkstensvägen i Ormbacksstranden i Korkis – en härligare fanns inte".

I återsendets, glädjens, gemytets och i den allmänna förbrödringens tecken gick dagen och kvällen. Mycket glädjande var att så många ungdomar hade kommit. Er vill vi se även nästa gång!

För dansmusiken och till allsången spelade Manfred Strickman och Osvald Põlluaed, och det gjorde de bra!

Innan vi slutar, tänker vi på den goda maten och det skummande hembrygda ölet och det alltigenom lyckade arrangemanget. Vi vill framföra ett hjärtligt tack till eldsjälens Lembit, hans charmanta fru Inga och alla deras ungdomar som så helhjärtat hjälpte till

för att göra denna Korkisdag till en dag som vi länge ska minnas.

Läsare: bläddra tillbaka i tidigare Kustbon. I decembernumret 1982 får vi minnesbilder från den första av Lembit organiserade träffen den 4 september 1982 för bybor från Korkis och gäster.

I Kustbons juninummer 1987 läser vi om SOV estlandssvenska bygdekväll: Korkis-Vippal. På denna bygdekväll var det Lembit, som i sitt illustrerande föredrag tog oss med på en vandring genom Korkis.

Tredje gången gillt gäller inte här. När och var nästa Korkisträff blir av, vet rapportören inte ännu. men vad vi "närsstående" känner inom oss, kommer det inte att stå på förrän Lembit Pella och hans entusiastiska familj "slår till" – en gång till.

De närvarande gm HM

Korkisflickan Aive Klamman-Agartz mottar av organisatören Lembit Pella: lotteripriset = en champagneflaska.

Resor till Estland och Sverige för föreningarnas medlemmar

Svenska Odlingens Vänner (SOV) och Svenska Odlingens Nya Generation (SONG) å ena sidan och Samfundet för Estlandssvensk Kultur i Estland (SESK) å andra sidan har överenskommit om s.k. valutafria kulturresor mellan de båda länderna för sina medlemmar. Med "valutafritt" menas att resevalutan stannar hos föreningen i respektive hemland. Innebörden härav är att medlem i mån av möjlighet övernattar hos medlemsfamilj i det ena landet och i sin tur tar emot besökande från det andra landet. Rutinen är följande:

1. SOV resp. SESK står för inbjudan och hjälper till med visumansökan. Visum är kostnadsfritt.

2. För att få inbjudan skall den resande anmäla sig till hemmaföreningens expedition. Se exempel nedan.

3. En reseorganisation (RES) är uppbyggd i de båda länderna. RES' uppgift är att förmedla anmälan till mottagarlandets förening och vara förmedlare av mottagarfamilj. RES föranstaltar även att de resande blir försäkrade (gäller Sverige). RES består av ett antal kontaktpersoner för de olika svenskorterna.

4. Inkvartering sker i familjer tillhörande någon av föreningarna.

5. Då inbjudan har nått resenären gör denna själv upp sin resplan och

Undertecknad önskar få inbjudan till vecka _____ till _____		
(V:a nr)		(Ort, by etc)
(Mitt namn, textat)	(Födelseår)	(Passnr)
(Adress)	(Postnr, ort)	(Tel nr)
Jag erlägger samtidigt 200 kr i anmälningsavgift.		
Insättes på postgirokonto 35 13 11-6, Svenska Odlingens Vänner.		
Talongen märkes: Estlandsresa. _____		
(underskrift)		

beställer och köper biljetter.

Inom Sverige gäller följande:

- Du som vill resa till Estland s.k. valutafritt sommaren 1990, sänd in en anmälan till SOV:s expedition senast den 1 februari 1990 med innehåll enligt ovan:

- Du som är intresserad av att vara mottagarfamilj, var god anmäl detta till SOV:s expedition, gärna skriftligt. Du anger själv tidpunkt, antal personer, önskemål om språkkunskaper och vad Du i övrigt vill framhålla.

Medlemmar i RES finns tillgängliga för personligt besök eller telefonkontakt på Vikingag. 25, Sthlm, tel 08-32 48 78 på följande tider:

Tisdag första veckan i varje månad kl. 16.00–19.00

Onsdag andra veckan i varje månad kl. 16.00–19.00

Torsdag tredje veckan i varje månad kl. 16.00–19.00.

Styrelserna för SOV och SONG

NU KAN DU PRENUMERERA PÅ TIDNINGEN

som är organ för Samfundet
för Estlandssvensk Kultur i Estland.

Tidningen utkommer minst sex gånger under år 1990.

**Prenumerationspriset 1990 är
120 SEK/90 FIM.**

Prenumerationsadress:

Tidningen Ronor
c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198, 00121 Helsingfors, Finland

Inbetalning göres till Ronor, konto nr 100 667 88 i
Helsingfors Postbank.

SONG:S JULGRANS- PLUNDRING

SONG bjuder till julgransplundring för både gammal och ung

SONG bjuder på sång och musik

av våra nya talanger
SONG bjuder till dans och lek
runt granen till sång
och musik

SONG:s dialektgrupp bjuder på
dialekt-sketch

SONG:s julbock hoppas vi få
se i år igen

**Lotteri. Servering
(ingår i inträdesavgiften)**

**Inträde:vuxna 20 kr
barn fritt**

Tid:Söndagen den 14/1 1990,
kl 13-15

Plats:Rågsveds Folket Hus, T-bana
19 till Rågsved.

Alla är Hjärtligt Välkomna!

Kjell Åke J.
SONG

Angående anmälan till deltagande i Birkas skoljubileum

Säkert har många av Kustbons läsare redan informerats om det stora skoljubileum som firas i Birkas nästa år den **23 och 24 juni**.

Anledningen till jubiléet är egentligen trefaldig: det är 340 år sedan kyrkoherde Hasleblad startade den första folkskolan på Nuckö (f.ö. den första i Estland), 70 år sedan Birkas folkhögskola började sin gagnarika verksamhet och jämnt 60 år sedan den nya 6-klassiga centralskolan på Birkas, en skola för alla elever på Nucköhalvön, svenskar som ester, slog upp sina portar.

Från Birkas grundskolas nuvarande rektor Laine Belovas har kommit en inbjudan om deltagande i skoljubiléerna. Välkomna är ej endast f.d. elever utan också "alla andra som på ett eller annat sätt känner sig befryntade med Nuckö". Hon vill ha intresseanmälan senast den 1 februari 1990 för att alla formaliteter skall hinnas med i tid. Av anmälan, som skall innehålla uppgift om namn, personnummer och passnummer för varje person, skall framgå om man **bor privat** eller **önskar inkvartering**. Ange även något av följande alternativ:

- Jag/vi kommer en vecka före och avreser genast efter Nucködagarna.

- Jag/vi kommer endast till Nucködagarna.
- Jag/vi kommer till Nucködagarna och stannar en vecka därefter.

För att underlätta korrespondensen har Svenska Odlingens Vänner (SOV) åtagit sig att ta emot anmälningarna, varför dessa kan sändas till SOV, Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm (de som sänt in sin anmälan till Alexander Zeisig behöver givetvis inte lämna in en ny anmälan). För den som önskar korrespondera med rektor Belovas meddelas även hennes adress: Noarootsi kool, 203173 Haapsalu raj, Pürksi, Estonia SSR.

Arrangörerna på Nuckö hoppas på livligt deltagande från oss här i Sverige, så att den 23 och 24 juni ska kunna bli "riktiga Nuckö dagar". Det bör tilläggas att man har för avsikt att under dessa dagar återinviga monumentet över stupade i frihetskriget. I samband med detta evenemang anordnas en gudstjänst i Nuckö kyrka. Den som så önskar har också möjlighet att delta i Hapsalgymnasiets sammankomst den 25 juni samt i den stora estniska sångarfesten i Reval den 30 juni och 1 juli.

Styrelsen för SOV och SONG.

Släktforskning Rickul och Rågöarna

SONG fortsätter i vår med släktforskningsträffar där Jörgen Hedman visar folkräkningsmaterial från Rickul och Rågöarna. Folkräkningsmaterialet är fört godsvis, byvis och gårdsvis. Samtliga invånare finns med namn och ålder. Vi börjar 1858 då gårdarna fått sina släktnamn och fortsätter bakåt i tiden till ca 1780. Vi går igenom by för by, gård för gård.

Passa på detta tillfälle att med hjälp av Jörgen Hedmans fantastiska kunskaper och intresse för Svenskbygden få reda på vilka just Dina förfäder var.

Om ni inte hinner få fram hela er släkttavla på dessa träffar så kommer det att finnas möjligheter att själv släktforska vidare på SOV:s arkiv på Vikingagatan, information om detta kommer senare.

Rickul Fravelde: Lördag 20 januari kl. 13.00.

Lokal: Lilla Hörsalen, Medborgarhuset, Medborgarplan, Stockholm.

Rickul Bakvelde: Lördag 3 februari kl. 13.00.

Lokal: Lilla Hörsalen, Medborgarhuset, Medborgarplan, Stockholm.

Rågöarna: Lördag 17 mars kl. 13.00.

Lokal: Lilla Hörsalen, Medborgarhuset, Medborgarplan, Stockholm.

Att ta med: Papper och penna, kaffe och smörgås; det kan dra ut på tiden.

Inträde 20:-

Alla hälsas hjärtligt välkomna.

SONG:s styrelse

"Baltic Star" till Ormsö

Sedan anmälningstiden nu gått ut kan konstateras, att det inkommit ett tillräckligt antal anmälningar. Kryssningen till Ormsö tiden 26–31 juli 1990 blir alltså av och vi återkommer med uppgifter om nödvändiga detaljer så snart detta är möjligt.

SOV:s styrelse

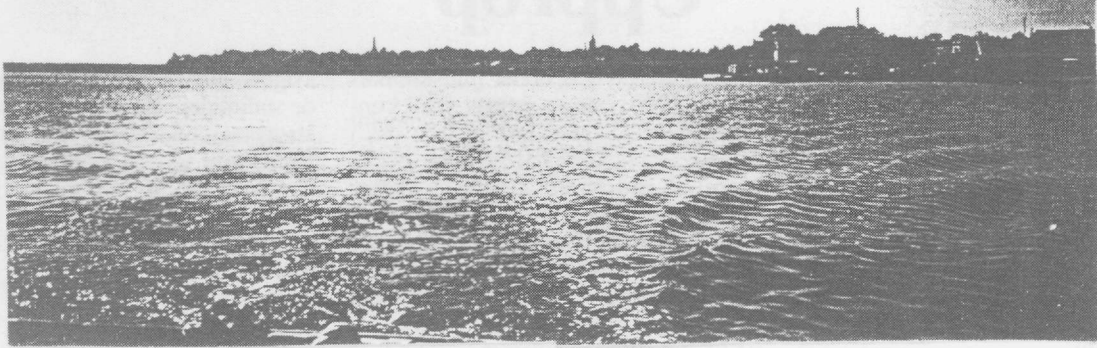

Jörgen Hedman undervisar om släktforskning.

Foto: Margit Rosen-Norlin

Konturerna av Hapsal från havet

KONTURERNA AV HAPSAL från HAVET

LITE FÖRHANDSINFORMATION OM SOMMAREN 1990 ÅRS RESOR TILL HAAPSALU RAJOON

Det kommer att vara möjligt att bo på Ormsö i Hapsal och Birkas som turist.

Vi kommer att ha resor med ESTLINE, den nya direkta båtlinjen Stockholm-Tallinn och även med flyg.

Svenskbygderna i 3 nätter eller 5 nätter enbart eller kombinerat med ytterligare 2 nätter i Tallinn
Extra platser på resorna under de olika festivalerna såsom Nuckö (midsommar), Sångfestivalen Tallinn (jun/jul) Ormsö (28-29/7)

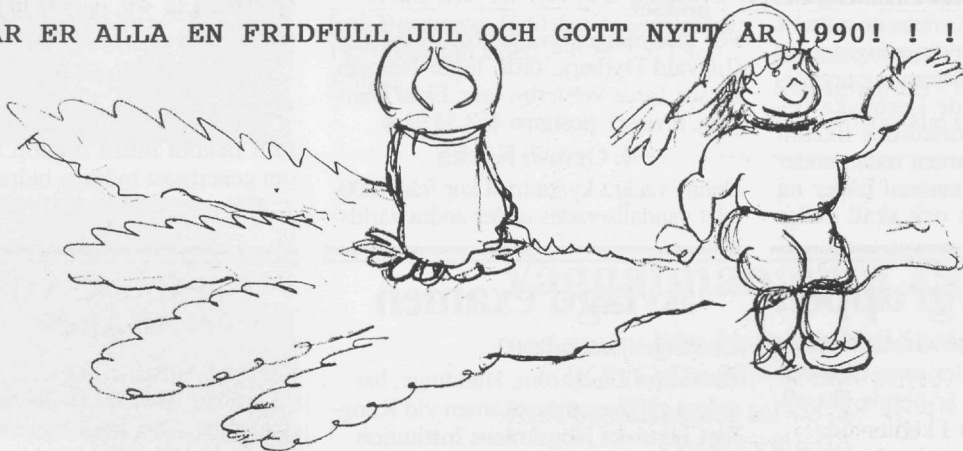
För Dig som vill göra en blixervisit, kan vi erbjuda kryssning till Tallinn och sedan en endagsutflykt till svenskbygderna. Avresa från Stockholm fredagkväll, hemkomst på måndagmorgon.

PÅSKRESAN 13-16 april med flyg 3.395:- och inkvartering i Hapsal, Birkas och Ormsö (om isförhållandena tillåter)

Som ensam resenär kan man numera åka som turist till Hapsal året om men då kan man enbart bo i staden Hapsal. Prisexempel 2.495:- Torsdag-Söndag, flyg Stockholm-Tallinn, bil Tallinn-Hapsal, t/r, 3 övernattningar inkl. frukost, del i dubbelrum, gäller då minst 2 personer reser tillsammans.

Vill Du att vi sänder vår broschyr så snart den utkommer i januari kan Du sända denna talong till oss, eller ringa och beställa den efter helgerna.

VI ÖNSKAR ER ALLA EN FRIDFULL JUL OCH GOTT NYTT ÅR 1990!!!

Sändes till Nordisk Reseservice AB Box 26030, 100 41 Stockholm

Jag vill gärna att Ni sänder mig Era broschyrer om resor till Estland och i synnerhet svenskbygderna.

NAMN

ADRESS.....

POST NRORT.....

ev tel.nr.....

NORDISK RESESERVICE AB

Upprop

Svenska Odlingens Vänner har under detta år gått i bräsch för insamling av medel till den renovering av fem helgedomar i estlandssvenskarnas gamla hembygder, som den nuvarande befolkningen redan igångsatt (eller planerar att påbörja). Hembygdagens lotteri och kyrkodagens kollekt har inbringat en del, men oändligt mycket mer pengar behövs för att vårt bidrag skall bli meningsfullt.

Var och en av oss ges tillfälle att hjälpa till i upprustningsarbetet genom att sända in ett belopp – stort eller litet – som endera avser ett bestämt projekt eller flera. Anteckna på inbetalningskortet vilket eller vilka projekt bidraget avser.

1. Kors Kyrka

är korkis- och vipallbornas och i viss mån även rågöbornas egen helgedom. Kyrkan är mycket märklig med sitt kvadratiska långhus, där valven bärs upp av en enda pelare. Insamlingen gäller bl.a ett läckande tak.

SOV tar tacksamt emot bidrag på **postgiro 35 13 11-6**.

2. Nuckö Kyrka

är numera den enda kvarvarande helgedomen i f.d Nuckö socken. Denna intressanta medeltidskyrka har under de senaste åren genomgått en grundlig renovering och återinvigdes som bekant förra året. Kyrkans stora piporgel från sekelskiftet är f.n obrukbar. En omfattande renovering fordras innan den kan börja fungera igen. Kyrkan är också i stort behov av en uppvärmningsanordning. Det av Nuckö församling uppförda monumetet över de i estniska frihetskriget stupade förstördes liksom andra liknande monument redan under 1940-talet. Detta monument håller nu på att återuppbyggas och skall enligt

uppgift återinvigas under midsommarhelgen 1990. För att arbetet skall kunna fullbordas krävs bidrag från oss i Sverige. Församlingen behöver också medel till en fortsatt sanering av kyrkogårdarna såväl på Nuckö halvö som i Sutlep. Den som anser att hans/hennes bidrag bör gå till återuppförande av frihetsmonumetet ombeds anteckna detta på talongen.

Medel till ovannämnda projekt på Nuckö mottages av SOV, **postgiro 35 13 11-6**.

3. Rosleps Kapellruin mm

är en rubrik som avser fyra olika delprojekt.

- ordningställande av ett minnesmärke åt bygdeskalden Mats Ekman (Ätsve Mats), som levde 1865-1934 i Rickul. Hans dikter på nuckömål, enkla, genuina och humoristiska, blev med tiden hela svenskbygdens egendom.
- Restaurering av kapellruinen. Östra gaveln som alltjämt står behöver stärkas för att inte vittra sönder. Denna gavel mitt bland ruinerna av övriga väggar och tornet kan bilda ett monument påminnande oss om den katastrof som drabbat vår forna hembygd.
- Inrättande av ett minneskapell av det f.d bårhuset, en plats avsedd för meditation och vissa kyrkliga förrättningar (rymmer 10–15 personer).
- Restaurering och kartläggning av Rosleps kyrkogård, för vilket det krävs såväl personella som ekonomiska insatser.

För insamlingen svarar *Rickulgruppen*, (Ingvald Dyrberg, ordf, Inger Nemeth, kassör, Einar Westerby, sekr, Einar Hamberg, revisor), **postgiro 462 34 31-6**

4. Ormsö Kyrka

Denna vackra kyrka med kor från 1200-talet vandaliserades under andra världss-

krigets slutskede och den efterföljande staltiden. Kyrkkroppen började restaureras under 1988 och detta arbete har så gott som slutförts under 1989. I dag är kyrkan ut- och invändigt putsad och målad, nytt tak, golv och läktare är på plats och fönster och portar insatta. Kyrkan saknar alla inventarier inklusive kyrkklocka.

Ormsö kyrkofond, bildad i Stockholm i januari 1989, har som målsättning att smycka kyrkan med inventarier liknande dem som en gång fanns där, så att kyrkan står redo att återinvigas den 29 juli 1990. Kyrkofonden verkar även för verksamhetens fortsättning efter återinvigningen och för upprustning av kyrkogården. Till den insamling som pågår tar *Fonden för Ormsö kyrka* tacksamt emot ytterligare bidrag. Behovet är stort!

Postgirokonto 409 32 92-3.

5. Runö Nya Kyrka

är uppförd med medel företrädesvis från Sverige och invigd 1912. Kyrkan har varit stängd under staltiden men är endast lindrigt vandaliserad. Under perestrojkan blev den pietetsfullt renoverad av lokalbefolkningen och återinvigd 1988, då även en evangelisk-luthersk församling bildades.

Kyrkan saknar orgel och storklockan i tornet är sprucken. Kyrkogården behöver också kartläggas och upprustas.

Runöbornas Förening i Stockholm vill samla in 200 000 kr och har i höst gått ut med ett upprop härom.

Postgirokonto 68 69 94-5.

SOV:s styrelse ställer sig helt och fullt bakom dessa upprop och vädjar om generösast möjliga bidrag.

TL

Från arkivgruppen

SOV:s utställningar av foton, textilier, bruksföremål, modeller m.m i lokaler på Vikingagatan är öppna för allmänheten under SOV:s kontorstid.

Om SOV:s medlemmar eller allmänheten önskar få tillgång till arkiverat material (t. ex dokumentation, textilier m.m) kontakta någon av arkivgruppens medlemmar för att avtala besöks-tid. Besök helst helgfria onsdagar då arkivgruppen har sina arbetsdagar i lokalen.

Försäljning av SOV:s böcker och utlåning av bibliotekets c:a 160 böcker skötes av kontorspersonalen.

Med förhoppning om stor aktivitet!
Arkivgruppen

Avlagd examen

Civilingenjörsexamen.

Sven Olof Lindström, Huddinge, har avlagt civilingenjörsexamen vid Kungliga Tekniska Högskolans Institution för Tillverkningsystem.

UPPMÄRKSAMMAD 90-ÅRING

Katarina Ahlström från Lill-Jonas gård i Kärrslätt, Ormsö, fyllde 90 år den 7 november. Hon kom från Ormsö sommaren 1944 och har sedan 1945 varit bosatt på Tösta gård i Hölö utanför Södertälje.

SOV och Kustbon sällar sig till skaran av gratulanter på 90-årsdagen!

FAMILJENYTT

Födda

Niklas den 19 april 1989.
Son till Eva Nyström-Blomberg och
Lars Blomberg, Vallentuna.

Karl *Manfred* Johannes
den 2 oktober 1989.
Son till Maret Pella-Eliasson och
Mats Eliasson, Stockholm.

Vår dotter Rebecka
Rut Hård af Segerstad
Svante Lagman
Uppsala den 20 oktober 1989

Vigda

Kristjan Pella
Fumie (Mia) Intani
Tveta kyrka, Södertälje
den 22 juli 1989.

Döda

Johanna Kaasik, född Timmerman den
19 maj 1902 på Nuckö, avled den 18
augusti 1989 i Huddinge.

Agneta Mark, född Bergström den 20
juni på Ormsö, avled den 11 september
1989 i Stockholm.

Maria Byman, född den 8 januari 1910
på Ormsö, avled den 29 september
1989 på Gotland, Klintehamn.

Alma Vennberg, född Grundsten den
13 april 1912 på Ormsö, avled den 9
september 1989 på Värmdö.

Armilde Freiman, född Peedu den 19
april 1913 på Nuckö, avled den 14
augusti 1989 i Stockholm.

Robert Brun, född den 17 november
1914 på Nuckö, avled den 26 augusti
1989 i Gustafsberg.

Johannes Nee, född den 11 december
1924 på Ormsö, avled den 1 juli 1989 i
Täby.

Meinhard Harald Granberg, född den
1 mars 1925 på Nuckö, avled den 22
augusti 1989 i Stockholm.

Erik Berensson, född den 13 september
1929 på Runö avled den 18 maj i Sol-
lentuna.

Herman Sergo avled i Reval den
29 september 1989. Han var född i
Käina, Dagö, den 1 oktober 1911.
Sergo var sjöofficer redan under Est-
lands självständighets tid och har va-
rit gift med runöflickan Elisabet Mag-
dalena, född Svahn, bosatt i Stock-
holm. I äktenskapet har de barnen
Tiiu Elisabeth, gift Gräslund, redaktör
i Stockholm och Mikael Sergo, finans-
man i USA.

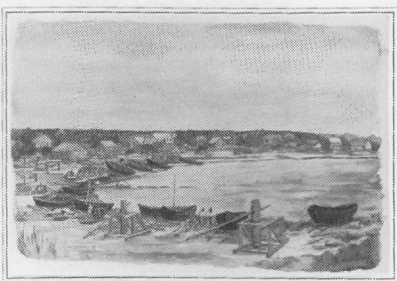
Sjömannen Sergo blev författare under
senare år. Boken "Pögenike laev" be-
handlar flykten 1944, "Randröover"
är en roman om sagan kring greven i
Unguru, Rus och "Näkimalad" i tre
band har historisk bakgrund med
motiv från Dagö och Runö.
HM.

En dokumentation

I samarbete med Nordiska museet
pågår för närvarande materialinsam-
ling för en utställning om Estlands-
svenskar i Roslagen på Roslagsmuseet
i Norrtälje.

Denna materialinsamling pågår fram
till våren 1991 då utställningen visas
på Roslagsmuseet och senare under
hösten samma år på Nordiska museet.
Vi som arbetar med det här mottager
med tacksamhet berättelser, minnen,
fotografier, föremål m.m från Er som
är intresserade.

Kontaktperson: Kristina Rosen
Roslagsmuseet • Hantverkargatan 23
761 00 Norrtälje • 0176-116 30

NARGÖ 1880A 1011

ANVÄRSEL 1888
MARGIT ROSEN-NORLIN

Januari '90

L	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön
1	**1	2	3	4	5	6	7
2	8	9	10	11	12	13	14
3	15	16	17	18	19	20	21
4	22	23	24	25	26	27	28
5	29	30	31	1	2	3	4
6	5	6	7	8	9	10	11

SONG.
SVENSKA ODLINGENS NYA GENERATION

Väggalmanacka 1990

med motiv från Nargö enl bild säljs av
SONG för 50:-/st inkl porto.

Kan beställas per tel 08-88 48 45 dag
- och kvällstid,

Agnes Callenmark.

Även tel 08-717 59 04 kvällstid, Margit Rosen-Norlin.

Vi sänder per post med inbetalningskort.

Beställning kan även göras genom inbetalning till SONG:s
postgiro 486 15 63-7.

**Vg ange på talongen vad
beställningen avser.**

Vår kära Mor,
Svärmor och Farmor

Paulina Blomqvist

* 11 december 1902

har idag stilla insomnat.

I ljusst och tacksamt minne bevarad.

Skeppsmyra den 28 juni 1989

OLLE och LILLI-ANNE

Jesper, Jimmy

Kristina

Broder, övrig släkt och vänner

*Varmt var Ditt hjärta
glatt var Ditt sinne
Ljust och soligt
lyser Ditt minne.*

Vår kära

Frida Ekman

* 14 oktober 1899

har idag lämnat oss,
syskon, övrig släkt och vänner.

Eskilstuna 17 september 1989

Ingvald och Rosa

Sylvia och Fridolf

Inga och Sture

Ivar

Lillian och Sven-Olov

Gun och Hans

Barnbarn

Barnbarnsbarn

*När Dina steg har tystnat
finns ändå ekot kvar
När Dina ögon slocknat
vi alla minnen har
Vi sparar dem i hjärtat
Tar fram dem då och då
Så kommer Du för alltid
att vara här ändå.*

Vår kära

Elisabeth Elfvingren

* den 26 augusti 1899

har idag lugnt och stilla insomnat
och lämnat oss

i djup sorg och saknad.

Norrtälje den 21 augusti 1989

BARNEN

Barnbarnen

Barnbarnsbarnen

Syskon, släkt och vänner

*Ett strävsamt liv har slocknat ut
en flitig hand har domnat.
Din arbetsdag har nått sitt slut
Ditt trötta huvud somnat.*

Vår käre

Johannes Rönnberg

* 24 april 1919 på Ormsö

har lämnat oss i stor sorg
och saknad.

Lidingö 22 juli 1989.

KERSTIN

Ann Katrin Matti

Mattias Michael

Syskon Syskonbarn

Min kära Maka
Mor, Mormor, Farmor

Alide Hamberg

född Viind

* 28 januari 1923

† 11 augusti 1989

ALEXANDER

Asta och Bengt

Stig och Berit

Barnbarn

Släkt och vänner

*Nu brustit har Ditt
trogna varma hjärta,
Din kära röst för
alltid tystnat har.
Du lämnat oss i gränslös
sorg och smärta,
men ljusst och vackert
står Ditt minne kvar.*

Vår Käre

Paul Rudolf Westerbusch

* 10 februari 1909 Rickul

† den 25 september 1989

i Sandefjord, Norge

Dottern Helju med familj
Släktingar och vänner
i Sverige och Norge
Estland

*Nu slutar smärtan
Du funnit frid
Men lämnat hjärtan
som saknar dig*

Min kära Maka
Mor och Farmor

Cathrine Hamberg

* 1922

† 12 augusti 1989,
Ontario Canada

EMIL

Roger och Larry

Barnbarn

Släkt och vänner

Vår käre

August Stahl

* 17 juli 1900

har lämnat oss,
övrig släkt och vänner.

Söderby 28 oktober 1989

BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Ett strävsamt liv har
slocknat ut
En flitig hand har domnat
Din arbetsdag har nått
sitt slut
och i Guds famn Du somnat.*

Min älskade Make,
vår käre Far och Farfar

Anders Massalin

* 21 april 1922

† 19 juli 1989

har lämnat oss
i stor sorg och saknad

KATARINA
BENGT och ANNELI
Anette Micke
BÖRJE
Carina Thomas
MOR

Bröder med familjer
Släkt och vänner

*I sommarens ljus Du
sommade stilla*

*Nu oro och sjukdom ej
mer gör Dig illa*

*Skönt att veta
Du lider ej mer.*

*Tom blir platsen
i hemmets vrå*

*Tung blir vägen att
ensam gå*

*Tack käre Make för
de år som gått*

*Tack käre Far för allt
Vi älskar Dig*

Vår kära Syster

Rosette Söderström född Grönlund

* 25 januari 1908

Stora Rågö

† 18 april 1989

Valter och Karin
Elvine

*Ditt hem som Du älskat
där blomman har spirat
det lämnar Du nu
för en skönare värld.*

Vår kära

Mathilda Nyman född Vesterberg

* 20 november 1892 i Rickul

har stilla insomnat.

Linköping 5 september 1989.

Ingegerd
Agneta och Göran
Styrbjörn och Lena
Johan och Eva
Barnbarnsbarn

*Herren är min herde,
mig skall intet fattas
han låter mig vila på
gröna ängar,
han för mig till vatten
där jag finner ro.*

Vår kära

Maria Stromback

* 23 februari 1892

† 16 oktober 1989

insomnade stilla i tron
på sin Frälsare.

ELIN
Nils
Roline
Lydia och Alf
Inga och Ruben
Barnbarnsbarn
Barnbarnsbarnbarn
Bror

Syskonbarn
Övrig släkt och vänner
samt Filadelfiaförsamlingen

*Du somnade stilla
när färden var slut
från allt Du lidit
Du nu vilar ut*

Vår käre
Båtbyggaren

Isak A. Strömfelt

* 1 januari 1906 på Runö

har idag stilla insomnat
och lämnat oss i sorg och saknad.

Stockholm 4 augusti 1989

LEIF och SUSANNE
Cecilia och Johan
Magdalena

Släkt och många vänner

*Flitig så länge krafterna räckte
i arbetets glädje
Du levde Ditt liv.
Sommade stilla när
livslågan släcktes.
Tacksamt vi önskar Dig
Vila i Frid.*

Vår kära Mor

Katarina Lindström

* 9 november 1901
på Ormsö

har den 13 oktober 1989
stilla insomnat, sörjd och saknad
av oss, syster, övrig släkt
och vänner.

Emil och Britt
Ester och Bror
Sven
John

Ingrid och Bertil
Karin och Lars
Stig och Mona

Margareta och Nilserik
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*... Så tag då mina händer,
och led Du mig,
att saligt hem jag länder,
o Gud, till Dig.*

Vår kära Syster
Faster och Moster

Emilia Malm född Jöers

* 3 juli 1900 i Rickul

† 18 juli 1989 i Mariefred

har lämnat oss

Syskon
Syskonbarn

*Varmt var Ditt hjärta
Glatt var Ditt sinne
Ljust och soligt
lyser Ditt minne.*

Min älskade Maka
Vår kära Mor och Farmor

Maria Rosenblad

* 12 februari 1904 på Ormsö

Har stilla insomnat i
Eskilstuna den 4 oktober 1989

JOHAN

Ingvar och Ingegerd
Inger

Barnbarn och Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Farväl lilla Mor, nu slut
är din smärta.
Tack för Din kärlek
vila i ro.*

*Allt har Du skänkt oss
av fullaste hjärta.
Minnet av Dig hos oss
alltid skall bo.*

Min älskade Make
Vår käre Far
Farfar och Morfar

Mathias Magnusson

* 8 mars 1900

har idag lämnat oss, syskon
övrig släkt och vänner i djup
sorg och saknad.

Eskilstuna den 26 maj 1989

MATHILDA
Sven och Ingegerd
Britta och Sven
Greta och Lars-Erik
Karin
Barnbarn

*Ej sorg det finns som käns
så svår
som när en älskad från oss
går
Men smärtan mildras då
man tänker
att döden frihet ifrån plågor
skänker.
Vila i frid*

När det gäller gravvårdar och fackmässigt gravvårdsarbete
av alla slag kan Ni med förtroende vända Er till

BILDHUGGARE H. RAUDSEPP

MÅNDAGSVÄGEN 44 FARSTA Tel. 08/94 21 77
Ring och hör våra priser
Rabatt på sten 300:– Gravering av namn 150:–
Reducerade priser för pensionärer

Bemärkelsedagar 1:e kvartalet 1990

95 år

Sofia Engman, född Stavas den 16 mars 1895, Rickul

90 år

Amanda Engman, född Pärko den 10 januari 1900, Reval

Herman Heidman, född den 17 januari 1900, Rickul

Johannes Hallman, född den 5 mars 1900, Vippal

Karl Viljamaa, född den 21 mars 1900, Reval

85 år

Maria Brun, född Klanberg den 6 januari 1905, Nuckö

Maria Fält, född den 10 januari 1905, Ormsö

Helene Mathiesen, född Sedman den 20 januari 1905, Nuckö

Herman Rosenborg, född den 24 januari 1905, Rågöarna

Maria Svärd, född Hammerman den 24 januari 1905, Ormsö

Ksenia Pisarev, född den 5 februari 1905, Reval

Maria Adelman, född Mägi den 10 februari 1905, Nuckö

Eduard Viljamaa, född den 14 februari 1905, Vippal

Leida Luks, född Kull den 19 februari 1905, Rickul

Fanny Köusson, född Luther den 4 mars 1905, Reval

Hilda Hermine Strickman, född Keelman den 9 mars 1905, Korkis

Hermine Vikman, född Villberg den 18 mars 1905, Reval

Katarina Kornblom, född Blomman den 21 mars 1905, Ormsö

Johannes Okerblad, född den 22 mars 1905, Rickul

Gertrud Svedberg, född Jonell den 25 mars 1905, Ormsö

Birgitta Bäckman, född Wikström den 29 mars 1905, Ormsö

80 år

Magdalena Falk, född Ullis den 9 januari 1910, Runö

Amalia Teresia Klanberg, född Noter den 9 januari 1910, Nuckö

Oskar Bergström, född den 23 januari 1910, Ormsö

Maria Olin, född den 27 januari 1910, Ormsö

Gerda Lindström, född den 1 februari 1910, Vippal

Selma Boman, född den 9 februari 1910, Reval

Elsa Silberberg, född Bertelsson den 18 februari 1910, Nargö

Hilda Borrman, född Österman den 27 februari 1910, Rickul

Gertrud Sjöström, född Stenros den 27 februari 1910, Ormsö

Pauline Koinberg, född Hamberg den 1 mars 1910, Rickul

Alice Tennisberg, född den 5 mars 1910, Nuckö

Rita Alida Bertelsson, född Rosen den 24 mars 1910, Nargö

75 år

Maria Blomman, född Norrman den 1 januari 1915, Ormsö

Elvine Heyman, född Grönlund den 12 januari 1915, Rågöarna

Edvin Vesterholm, född den 12 januari 1915, Rickul

Signe Rosen, född Blees den 23 januari 1915, Reval

Valdemar Gottfrid Österman, född den 9 januari 1915, Rickul

Lars Berggren, född den 19 februari 1915, Ormsö

Einar Ludvig Rosen, född den 28 februari 1915, Nargö

Maria Lilja, född Kornblom den 5 mars 1915, Ormsö

Armilde Elisabeth Simonsson, född Winkelberg den 15 mars 1915, Reval

Artur Koinberg, född den 21 mars 1915, Nuckö

70 år

Herman Heyman, född den 4 januari 1920, Rickul

Mats Steffensson, född den 15 januari 1920, Runö

Karin Palmkron, född den 17 januari 1920, Korkis

Sigfrid Sandberg, född den 24 januari 1920, Nuckö

Meerike Rahu-Fried, född Kaljas den 26 januari 1920, Reval

Silvia Heli Karis, född den 28 januari 1920, Dorpat

Enn Maripuu, född den 7 februari 1920, Nuckö

Erna Rosine Asp, född Strandberg den 15 februari 1920, Rickul

Selman Margareta Pöllupüü, född Matson den 22 februari 1920, Reval

Constantin Roos, född den 22 februari 1920, Reval

Edvard Moll, född den 26 februari 1920, Ormsö

Manfred Gunnar Stenberg, född den 26 februari 1920, Rickul

Helga Suurvee, född Maido den 6 mars 1920, Dorpat

Jaen Lembit Pürge, född den 7 mars 1920, Reval

Maria Pihl, född Söderlund den 10 mars 1920, Ormsö

Ingrid Luther, född den 15 mars 1920,

Nargö

Oskar Mäele, född den 16 mars 1920, Korkis

Magdalena Dreijer, född Melin den 19 mars 1920, Runö

Karl Nilsson, född den 25 mars 1920, Pernau

Hulda Brick, född Timmerman den 25 mars 1920, Nuckö

Elfrida Johansson, född Barud den 26 mars 1920, Nuckö

Tore Kreek, född den 29 mars 1920, Hapsal

65 år

Sylvia Ambros, född Viiburg den 1 januari 1925, Dorpat

Armilde Ingeborg Johansson, född Alström den 2 januari 1925, Ormsö

Aurelia Olivia Brun, född Brunberg den 6 januari 1925, Rickul

Otilja Katarina Ingeborg Alros, född Benholm den 8 januari 1925, Ormsö

Viktor Emanuel Grauverk, född den 9 januari 1925 Ormsö

Agneta Wallin, född Kornblom den 13 januari 1925, Ormsö

Axel Hallman, född den 14 januari 1925, Rickul

Gunnar Samuel Freiman, född den 19 januari 1925, Nuckö

Alida Gustafsson, född Öman den 20 januari 1925, Ormsö

Maria Gustavsson, född Andersin den 22 januari 1925, Ormsö

Greta Herta Hamrén, född Vesterblom den 25 januari 1925, Ormsö

Ivar Tambet Saare, född den 28 januari 1925, Reval

Valter Fridolf Grönlund, född den 31 januari 1925, Rågöarna

Sven Helmut Talback, född den 31 januari 1925, Nuckö

Harald Erkas, född den 7 februari 1925, Odensholm

Ingrid Irene Holm, född Heyman den 7 februari 1925, Rickul

Daghy Irene Johansson, född Blomberg den 15 februari 1925, Rickul

Gunnar Herbert Lemberg, född den 21 februari 1925, Nuckö

Ivar Brus, född den 24 februari 1925, Odensholm

Edvard Johannes Murman, född den 24 februari 1925, Ormsö

Albin Edvin Sjöman, född den 1 mars 1925, Ormsö

Ivar Holm, född den 2 mars 1925, Ormsö

Egil Hamnholm, född den 3 mars 1925, Ormsö

Elvine Maria Beckman, född den 5 mars 1925, Ormsö

Axel Vladimir Arvik, född den 9 mars 1925, Ormsö

Hilda Alida Hamnholm, född Städ den 10 mars 1925, Ormsö

Hilda Fredlund, född Sjöström den 11 mars 1925, Ormsö

Maria Rosalia Gustafsson, född Blomman den 12 mars 1925, Ormsö

Elvira Viktoria Brunberg, född den 16 mars 1925, Rickul

Elin Marianne Hausman, född Pöhl den 16 mars 1925, Rågöarna

Algot Bertil Friberg, född den 23 mars 1925, Ormsö

Gunnar Erling Beckman, född den 24 mars 1925, Ormsö

Mildred Aurelia Hamberg, född Vesterman den 25 mars 1925, Rickul

Lina Bäckström, född Liljebäck den 26 mars 1925, Ormsö

60 år

Karin-Edit Forsström, född Strandberg den 3 januari 1930, Rickul

John Allan Lindström, född den 4 januari 1930, Ormsö

Greta Adele Fällman, född Strandsten den 5 januari 1930, Rickul

Bertil Westerman, född den 6 januari 1930, Rickul

Alfons Aavik, född den 8 januari 1930, Reval

Marcella Berg, född den 8 januari 1930, Reval

Sven Svärd, född den 9 januari 1930, Ormsö

Edgar Edvin Selin, född den 10 januari 1930, Ormsö

Elna Elvira Strömblad, född Dyrberg den 12 januari 1930, Rickul

Elmere Borrman, född den 18 januari 1930, Rickul

Harald Arthur Viberg, född den 19 januari 1930, Rickul

Sven Hjalmar Lundre, född den 22 januari 1930, Ormsö

Helmut Kask, född den 26 januari

1930, Ormsö

Lia Sara Persson, född Deemus den 27 januari 1930, Reval

Helmut Axel Brun, född den 5 februari 1930, Nuckö

Gunnar Tens, född den 7 februari 1930, Nuckö

Ivar Ahlberg, född den 8 februari 1930, Rickul

Fredrik Ekman, född den 11 februari 1930, Rickul

Sven Lilja, född den 14 februari 1930, Ormsö

Holger Algot Derblom, född den 26 februari 1930, Nuckö

Aino Grönberg, född den 2 mars 1930, Nuckö

Maria Fagerros, född den 3 mars 1930, Ormsö

Olav Beril Versterberg, född den 3 mars 1930, Rickul

Bengt Isak Albert Ullisgård, född den 9 mars 1930, Runö

Edvin Sigvard Enkel, född den 11 mars 1930, Ormsö

Birger Manfred Stahl, född den 11 mars 1930, Rickul

Elvine Matson, född Ellerbusk den 15 mars 1930, Runö

Elmar Nano, född den 16 mars 1930, Nuckö

Linda Andersson, född Timmerman den 20 mars 1930, Nuckö

Axel Henning Öman, född den 20 mars 1930, Ormsö

Axelina Järve, född den 29 mars 1930, Rickul

Signe Amalia Nyman, född Strömkvist den 29 mars 1930, Rickul

Axel Emil Melin, född den 31 mars 1930, Runö

50 år

Inga Stahl, född den 3 januari 1940, Rickul

Jenny Blomberg, född den 4 januari 1940, Rickul

Anna-Stina Heldring, född den 6 januari 1940, Nuckö

Jaak Rein Herodes, född den 13 januari 1940, Reval

Ethel Rönneberg, född Granback den 14 januari 1940, Rickul

Rut Barbro Eriksson, född Heyman den 15 januari 1940, Stora Rågö

Ingvar Lundgren, född den 18 januari 1940, Nuckö

Inga Maj Silva Ågren, född Söderkvist den 20 januari 1940, Ormsö

Stina Elisabeth Blomberg, född den 29 januari 1940, Lilla Rågö

Aare Maripuu, född den 1 februari 1940, Nuckö

Hans-Erik Espling, född den 4 februari 1940, Lilla Rågö

Helge Erik Vesterholm, född den 8 februari 1940, Rickul

Tiia Vesterblom, född 14 februari 1940, Reval

Leo Nibon, född den 18 februari 1940, Nuckö

Elna Gunhild Luks, född den 26 februari 1940, Rickul

Maria Hilda Lillemets, född den 29 februari 1940, Ormsö

Virve Jakobsson, född Engblom den 2 mars 1940, Korkis

Märt Sulg-Metslov, född den 3 mars 1940, Reval

Koit Hanko, född den 7 mars 1940, Tartu

Majlis Edla Vesterholm, född den 8 mars 1940, Rickul

Karin Österman, född den 23 mars 1940, Rickul

Göte Henning Österman, född den 24 mars 1940, Rickul